

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Lenka Kluková

Bible Václav IV.
Některé problémy dosavadního studia

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Prof. Jaromír Homolka, CSc.
2006

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury jsem uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 17.7. 2006

Lenka Kluková

Lenka Kluková

Obsah

I.	Úvod	4
II.	A) Bible Václava IV.	5
	1. Obsah sbírky Václava IV.	5
	2. Bible Václava IV. v souvislosti české knižní malby	5
	3. Rozčlenění knih Starého zákona v bibli Václava IV.	7
	4. Tabulka s rozčleněním knih Starého zákona v bibli	9
	5. Německá podoba bible a Martin Rotlev	10
	6. Osudy Václavovy knihovny	10
	B) Podoba bible	13
	1. Členění folia	13
	2. Podoba písma	13
	3. Iluminátoři Václava IV.	14
III.	A) Ikonografický popis emblémů	19
	B) Srovnání dvou základních studií emblémů v rukopisech Václava IV.	23
	1. Členění studií	23
	2. Julius von Schlosser	23
	3. Josef Krása	26
	4. Směrování Krásovy interterpretace	32
	5. Shrnutí	32
IV.	Nové přístupy k interpretaci emblémů	34
	1. Hana Jana Hlaváčková	34
	2. Ewa Śnieżyńska-Stolot	36
	3. Milada Studničková	38
	4. Maria Theisen	39
	5. Závěr kapitoly	40
V.	Závěr	41
VI.	Seznam použitých pramenů a literatury	43
VII.	Seznam vyobrazení	45
VIII.	English Summary	47

I. Úvod

Rukopisy Václava IV. jsou významným milníkem dějin českých iluminovaných rukopisů. Jejich mimořádné bohatství a vysoká úroveň malířské výzdoby přitahovaly pozornost různých badatelů. Pokračovatel Karla IV., jeho syn Václav IV., nehledal zálibu v monumentálním zakladatelském díle, ale v intimní společnosti nákladných rukopisů, které spatřilo v té době jen málo očí.

Z původní, jistě bohaté, Václavovy knihovny se jich dochovalo jen osm. Bible, žaltář s výkladem Mikuláše z Lyry a perikopy Pavlových listů, Zlatá bula, román Willehalm a tři astronomické sborníky. Pestrost sbírky ukazuje Václavův cit pro toto umění.

To, co je odlišuje od jiných rukopisů té doby, jsou právě emblémy z okrajové výzdoby rukopisů. Cílem mé práce je představit a srovnat dvě základní práce na toto téma. Práci Julia von Schlossera: *Die Bilderhandschriften Königs Wenzel* a práci Josefa Krásy: *Rukopisy Václava IV.* Dále bych chtěla představit některé novější příspěvky k interpretaci emblémů Václavových rukopisů

V bohaté okrajové výzdobě plné tajuplných emblémů se odehrává „jiný“ svět, k němuž se snažíme si najít cestu. Hledáme smysl. My, lidé doby chaosu a „bezsmyslovosti“ se vracíme do doby, o níž víme, že všechno svůj smysl mělo. Jaký je tedy smysl těchto emblémů? S čím je máme spojovat? A kolik těch „smyslů“ máme hledat? Vždyť každý symbol má nekonečně mnoho interpretací. Jinak by byl znakem. Pouhým jednostranným vysvětlením.

Snad se nám v průběhu této práce bude jevit alespoň některá z těchto interpretací emblémů jasnější a zřejmější.

II.

A) Bible Václava IV.

1. Obsah sbírky

Dvorská knihovna Václava IV. přináší nový impuls pro další vývoj knižní malby v Čechách. Z původní sbírky Václavovy knihovny se zachovalo pouze osm rukopisů. Zastupují je různá literární díla. Náboženskou literaturu zastupuje německý překlad bible, žaltář s výkladem Mikuláše z Lyry v německém překladu Heinricha von Mügelu a perikopy z Pavlových listů. Světské právo reprezentuje rukopis Karlovy Zlaté buly. Astronomickou literaturu zastupují dva astronomické sborníky, které obsahují text různého původu, třetí astronomický rukopis přináší Ptolemaiov Quadripartitus v komentované úpravě. Oblast krásné literatury zastupuje německý veršovaný román Willehalm.

2. Bible Václava IV. v souvislosti české knižní malby

Zařazení rukopisů Václava IV. do širších souvislostí české knižní malby je důležitým krokem poskytujícím orientaci v tvorbě, vyjasňující otázku vztahových souvislostí a umožňující lépe postihnout vývojové změny daného období.

Přestože rukopisy Václava IV. můžeme považovat za představitele nového období v české knižní malbě, nejsou tím jediným výjimečným z české knižní malby. Předchůdcem vynikající úrovně, který posunul českou knižní malbu na vyšší stupeň, je Mistr Liber viaticus, malíř rukopisů Jana ze Středy. Tento rukopis (breviář) byl vytvořen mezi lety 1355-1364 pro litomyšlského biskupa a kancléře Jana ze Středy. A právě Jan ze Středy byl nejspíš rádcem Karla IV. ve věcech umění a prostředníkem dvorských umělců. Byl podporovatelem nové duchovní orientace (augustinovsko-novoplatónské), nesoucí nové prvky zbožnosti, tzv. Devotio moderna¹, která neovlivnila jen jeho, ale i Jana IV. z Dražic, Arnošta z Pardubic a konečně i císaře Karla IV. Nepochybně jeho lásku ke knihám ovlivnila i korunovační cesta Karla IV. do Itálie v letech 1354-55², setkání s Petrarkou a čilý ruch císařské kanceláře na němž se podílel.

---

¹ Tato „moderní zbožnost“ představovala návrat ke starší, „opravdové a hluboké“ zbožnosti. Přikláněla se spíše ke ctnostem všedního života než k teologickým disputacím, k praxi víry v lásku a pokání. Prameny inspirace duchovního života pro ně představovali sv. Augustin, sv. Řehoř Veliký, sv. Bernard, sv. Bonaventura a Písmo svaté. Mariánský kult s novými církevními svátky (např. Navštívení Panny Marie), zakládání nových augustiniánských klášterů, snaha o obnovu církve a církevních pořádků, to vše můžeme přičítat působení tohoto „hnutí“. Dále k tomu: Václav MEDEK: Cesta české a moravské církve staletími, Praha 1982, 114-119 nebo Jaroslav KADLEC: Přehled českých církevních dějin, Praha 1991, 212.

² srov. Kateřina KUBÍNOVÁ: Římská korunovace Karla IV. in: Lenka BOBKOVÁ / Mlada HOLÁ (ed.): Lesk královského majestátu, Praha / Litomyšl 2005, 47-60.

Skupinu tvoří sedm rukopisů. Dělí se na starší a mladší část. Starší část představuje: brněnský misál, Liber viaticus, Laus Mariae, miniatura z arcibiskupské sbírky v Olomouci. Mladší pak Orationale Arnesti, kapitulní misál a vídeňský evangeliář.

Již Max Dvořák, přestože jeho teze ohledně vlivu italské malby byly později jinými přehodnoceny, označil skupinu rukopisů kolem Liber viaticu Jana ze Středy za „nový sloh“ české knižní malby.³

Mistr Viatiku byl silně ovlivněn italským uměním: sienskou malbou bratří Lorenzettiů a s S. Martiniho i jejich současníků. Musel však přijít do styku i s pařížskou dvorskou malbou. Ale také byl ovlivněn domácí tvorbou – Mistrem vyšebrodského cyklu, Morganovými destičkami a nástěnnou malbou na boční stěně kaple sv. Kateřiny na Karlštejně. „V iniciálách závěrečné části rukopisu je pak již zcela zřejmé, že iluminátor Viatiku se aktivně podílí na prvních krocích vzniku měkkého slohu české malby šedesátých let.“⁴

K následovníkům malířů Jana ze Středy patřil iluminátor Klementinského sborníku Tomáše ze Štítného (1376) a titulního listu Pulkavovy kroniky z knihovny Czartoryskich. „Můžeme předpokládat, že prošel dílnou Mistra misálu Jana ze Středy, převzal např. jeho pletencové iniciály, ale i jasnou barevnou škálu i zálibu v závěsech, uzavírajících mělká jeviště. Kronika, k níž je připojen text korunovačního obřadu, byla zřejmě napsána i vyzdobena pro mladého Václava IV. jako zárodek jeho knihovny.“⁵ Vzdaluje se však novým typem postav, štíhlými, vysokými figurami s kaligraficky zpracovanou drapérií a zesílením citového výrazu. Naturalistickou typizací, uzavřený obrys podsaditých postav pevně zahalených do drapérie zachovává malíř rukopisů Alberta ze Šternberka a jeho následovník iluminátor Bible ze Sadské. Malíř Vratislavského misálu MIII5 z roku 1372 vnáší do malby nové kompozice s žánrovými motivy, pokročilé krajiny s diagonálními kulisami a volnější expresivní malířský způsob.

³ Srov. Josef KRÁSA: Knižní malba, in. Pešina Jaroslav (ed.): České umění gotické. 1350-1420, 247.

⁴ Josef KRÁSA: Knižní malba, in. Pešina Jaroslav (ed.): České umění gotické. 1350-1420. 251.

⁵ Josef KRÁSA: Knižní malba, in: Dějiny českého výtvarného umění I/2, CHADRABA Rudolf / KRÁSA Josef (ed.), Praha 1984, 415.

3. Rozčlenění knih Starého zákona v bibli Václava IV.

Rozsahem textu i výzdoby největší z dochované sbírky je mohutné torzo německého překladu bible (ÖNB, cod. 2759 – 2764). To je dnes rozděleno do šesti svazků.

První svazek obsahuje veršovaný úvod, pět knih Mojžíšových (Gn, Ex, Lv, Nm, Dt) a knihu Jozue (Joz). Druhý svazek tvoří kniha Soudců (Sd), Rút (Rt) a čtyři knihy „královské“ (Liber I-V) tj. první a druhá kniha Samuelova (1 Sam, 2 Sam) a první a druhá Královská (1 Král, 2 Král). Druhá kniha Královská přechází částí předposlední kapitoly a celou poslední kapitolou do následujícího svazku. Třetí svazek začíná dokončením druhé knihy Královské, pokračuje první a druhou knihu Kronik (1 Kron, 2 Kron), modlitbou Manassesovu, knihou Ezdráše (Ezd) a Nehemiáše (Neh), knihou Tobiáš (Tob) a začátkem knihy Judit (Jdt 1,1-7). Ve čtvrtém svazku je kniha proroka Izaiáše (Iz) s předmlouvou, kniha proroka Jeremiáše, kniha Žalozpěvů (Pláč) s úvodem, dále pokračování knihy Judit (Jdt 1,7–16,25), kniha Ester (Est) a kniha Job (Job) s prologem. V pátém svazku jsou Žalmy (Žl), Přísloví (Př), kniha Kazatel (Kaz), Píseň písní (Pís), kniha Moudrosti (Mdr), kniha Sirachovcova (Sir) a tzv. modlitba Šalamounova (čili 2 Pa 6,1-42). V šestém svazku kniha proroka Izaiáše s předmlouvou (Iz), kniha proroka Jeremiáše s předmlouvou (Jer), knih proroka Barucha s prologem (Bar) a kniha proroka Ezechiela (Ez).⁶

Tím rukopis končí, chybí konec SZ (13 tzv. malých proroků) a NZ. Úplnou malířskou výzdobu mají pouze první dva svazky. Ve třetím končí plynulý sled ilustrací ve druhé knize Paralipomenon (2 Kron). Dále se střídají iluminované složky s kvaterny, které obsahují pouze okrajové přípisky pro malíře. Ve čtvrtém. svazku nemá kniha proroka Izaiáše (Iz) a Jeremiáše (Jer) ani přípisky ani iluminace, pouze vynechaná místa pro malířskou výzdobu. V knize Judit (Jdt), Ester (Est) a Job (Job) jsou opět pokyny pro iluminátory. V pátém svazku jsou rovněž přípisky, jejichž počet zde však stále řídne. V knize Ecclesiasticus se náhle objevují dva kvaterny úplně iluminované. Poslední svazek obsahuje už jen přípisky pro malíře, a to až do fol. 138, zde končí a ve zbývajících částech jsou opět jen prázdná místa pro ilustrace.

„I ze stručného popisu je zřejmé, že dnešní rozdělení svazků ve Václavově bibli nemůže být původní. Kniha Judith je roztržena mezi dva svazky, proroctví Izaiášovo má v 5. svazku na konci prvních 5 řádků prologu, který navazuje uprostřed věty v 6. svazku. Nelze také

---

⁶Popis, který uvádí Josef KRÁSA v Rukopisech Václava IV. na straně 21 dnes odpovídá v názvech knih. V rukopise jsou názvy knih uvedeny latinsky. Uvedla jsem tedy v současné době používané názvy i s jejich zkratkami. Ty jsou vybrány z tzv. Bognerova překladu SZ a NZ, tedy textu užívaného v českých liturgických knihách.

předpokládat, že původně měly být vždy dva dnešní svazky pohromadě, neboť dnešní 2. svazek končí neuzavřenou větou ze 4. knihy Králů⁷ 23,35. Další list je sice ztracen, ale ani jím nebyla tato kniha uzavřena, neboť 3. svazek začíná uprostřed 18. verše 24. kapitoly. První svazek měl v původní koncepci sahat patrně až po konce druhé knihy Paralipomenon (dnes 3. sv. fol. 80 v). Zde také číslem 63 končí až dosud plynulé číslování kvaternů, které dále pokračuje znovu od I. fol 81 r dnešního třetího svazku. Měl původně uvádět druhý díl bible, který zahrnoval celou dnešní zbývající část rukopisu.“⁸

---

⁷ Tj. Druhá kniha Královská (2 Král).

⁸ Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV, 21-22.

4. Tabulka s přehledem knih Starého zákona v bibli Václava

Knihy SZ	Rozdělení po r. 1790	Rozdělení Do r. 1790
Gn	Svazek I	
Ex 40,12	Codex 2759	I. část bible
Lv + Nm		
Dt, Joz		
Sd, Rt	Svazek II	
Liber I (=1 Sam)	Codex 2760	
Liber II (=2 Sam)		
Liber III (=1 Král)		
Liber IV (= 2 Král)		
Liber IV (konec 2 Král)	Svazek III	
1 Kron ,2 Kron	Codex 2761	
Ezd (1-3), Neh		Složka 63 odpovídá-
modlitba Manasesova		Složce 1 druhé části
Tob, Jdt (1,1-7)		bible
Jdt (1,7-16,25), Iz, Jer,	Svazek IV	II. část bible
Pláč, Est, Job	Codex 2762	
Žl, Př, Kaz, Pís, Mdr,	Svazek V	
Sir, 2 Pa (6,1-42)	Codex 2763	
Bar, Ez	Svazek VI	
Iz, Jer	Codex 2764	
Nový zákon		Plánovaná III.část

5. Německá podoba bible a Martin Rotlev

Martin Rotlev byl členem patricijské německé rodiny na Starém Městě. Jeho otec byl finanční rádce Karla IV., posléze vlastnil úřad kutnohorského mincmistra. Sám byl vynikajícím hospodářem, důvěrníkem a rádcem krále.⁹

Martin Rotlev nechal přeložit bibli do němčiny, jeho překladu patří v dějinách bible velmi čestné místo - jde o druhý nejstarší zachovaný překlad úplného textu bible. Tento překlad je mimořádně bohatý na slovní zásobu. Předností jeho textu je plynulost a snadná čtivost. Latinismy, tak typické pro nedokonalé středověké překlady tu byly téměř vymýceny.

Tento překlad se objevil mezi lety 1375 - 1390. Vyrůstá organicky z duchovní situace tehdejší pražské společnosti. Je textovou předlohou pro Bibli Václava IV. Bible Václava IV. je jejím opisem.

V úvodu je řečeno, že překlad bible je určen za duchovní potravu všem věřícím a bible je v úvodu jasně označena za nejvyšší autoritu.

Toto stanovisko nebylo zcela totožné s oficiálním učením církve. Privilegium výkladu se církev snažila omezit pouze na vrstvu duchovních. Zřetelně se zde ke slovu hlásí reformní názor (Pravdu musí v čistotě a úplnosti poznat obecný lid, laici i ženy). Skutečnost, že král zařadil německou bibli do své knihovny mělo svou váhu. Potvrdilo to legitimitu překladu bible.

Bible Václava IV. má tedy v české kultuře významné místo nejen jako iluminovaný rukopis, ale rovněž jako literární projev, který zasáhl do reformního procesu konce 14. století.

6. Osudy Václavovy knihovny

Vznik a růst Václavovy knihovny není v dobových pramenech doložen ani jedinou zprávou. O francouzské královské knihovně a sbírkách francouzských vévodů máme z jejich inventářů bohatství informací, takže víme do podrobností, jak tu byly knihy uloženy a jak byly zařízeny interiéry. Nejen že se nezachoval katalog, ale ani jediné písemné svědectví o její existenci. Je pravděpodobné, že při neklidném způsobu života a častém střídání míst pobytu cestovaly alespoň zpočátku některé kodexy s králem na jeho venkovská sídla Křivoklát, Točnick, Žebrák a do Kutné Hory, že knihovna neměla pevné místo. Až v posledních letech, když se rozrostla, přenesl ji Václav na Nový hrad u Kunratic, kde od r. 1412 hojně pobýval.

---

⁹ Srov. Jiří SPĚVÁČEK: Václav IV. 1361-1419. K předpokladům husitské revoluce, Praha 1986, 486.

František Matěj Pelzel ve svých dějinách Václavovy vlády soudí, že Zikmund ukořistil některé rukopisy, jmenovitě velkou královu bibli a Zlatou bulu, už v roce 1402 během druhého Václavova zajetí; neuvádí však pro tento zajímavý názor žádný důkaz. K rozchvácení sbírky došlo patrně až v bouřlivé době po Václavově smrti 16. srpna 1419. V červenci roku 1420 po tajné korunovaci vyloupil Zikmund poklad katedrály a kostela sv. Jiří a odvezl i všechno cenné, co bylo na Pražském hradě.¹⁰ Tehdy také navštívil Václavův Nový hrad. O osudu zbývající části knihovny jako o tolika ostatních uměleckých ztrátách v prvních letech husitské revoluce referuje nejpodrobněji Kronika Vavřince z Březové.

Jen malou část rukopisů zachránila královna Žofie, která sehrála při vzniku knihovny významnou roli. Poslední léta prožila v ^{čluně} Bratislavě, v hmotném nedostatku a neustálých sporech se Zikmundem. V soupisu pozůstalosti, provedeném po její smrti 4. února 1428, je uvedeno 11 rukopisů. Ani jeden však nemůžeme ztotožnit se zachovanými iluminovanými rukopisy Václavovy knihovny a ani jediný nebyl dosud nalezen.

Sňatkem se Zikmundovou dcerou Alžbětou zdědil rukopisy Albrecht Habsburský. Poručnictví jeho nezletilého syna a správa statků připadla po jeho smrti Fridrichu III. Když Albrechtův syn Ladislav Pohrobek dospěl, žádal, aby mu poručník vydal dědictví po otci. Projevil zájem především o knihy z rodinného majetku. V dopise z r. 1455 Fridrichovi III. máme první konkrétní zprávu o osudech zbytků knihovny. Zřetelně v něm poznáváme stěžejní dílo knihovny, velkou německy psanou bibli a můžeme se dohadovat i na další spisy. Pokusy o navrácení rukopisů zmařila předčasná smrt Ladislava Pohrobka na sklonku roku 1457. Bylo by to ostatně marné, neboť Fridrich III. se nepochybně nemínil vzdát cenné sbírky.

F. Jelínek rozbořem zjistil, že v době Fridrichově byl poškozený rukopis Václavovy bible, ve kterém chyběla některá folia, zrevidován a doplněn, rozdělen do tří svazků a svázán. Dnešní pátý svazek bible obsahuje opět záznam s císařovou devízou a seznam biblických knih s datem 1447.

Roku 1493 zdědil sbírku Maxmilián I. Již před tím měl vlastní knihovnu, ve které byly i některé vzácné iluminované rukopisy burgundských vévodů. Před rokem 1500 dal Maxmilián převézt větší část rukopisů z Vídeňského Nového Města do své dočasné residence Innsbrucku. Z inventáře sbírky ve Vídeňském Novém Městě pořázeného roku 1507 vyplývá, že hlavní václavské rukopisy tu nezůstaly. O sbírce v Innsbrucku nás zpravuje inventář, Václavova bible je uvedena pod číslem 8, 9 a 10. V Innsbrucku zůstaly rukopisy až do roku 1563. Tehdy byla sbírka znovu otevřena, a to na žádost Magdalény, sestry Ferdinanda Tyrolského. Bylo

¹⁰ V katalogu k výstavě Sigismud. Rex et Imperator. je však napsáno, že Zikmund získal cenné rukopisy, toho si všimla M. Bartlová a upozorňuje na to v recenzi na tento katalog v časopise Dějiny a současnost.

zjištěno, že knihy jsou v ubohém stavu a naléhavě potřebují nové vazby. Ferdinand Tyrolský dal převézt knihy do své slavné sbírky na zámek Ambras. Po vymření tyrolské větve Habsburků byla ambraská knihovna sloučena s vídeňskou dvorní bibliotékou. S výjimkou krátkodobé evakuace knihovny do Uher v roce 1809 nezměnily rukopisy uložení. Osudy ostatních rukopisů nemůžeme zdaleka tak přesně sledovat. Na místě vzniku nezůstal ani jeden z králových rukopisů.

B) Podoba bible

1. Členění folia

Velmi podrobný popis rozdělení jednotlivých listů můžeme číst u Franze Josefa Andorfa.¹¹ Každý list je přibližně 530 mm vysoký a 375 mm široký. Místo pro písmo je cca 230-240 mm široké a cca 335-340 mm vysoké. Každá stránka má kolumny vždy s 36 řádky. Každý list je vertikálně rozdělen na pět polí, levý okraj cca 75 mm, levá kolumna cca 101 mm, mezera cca 30 mm, pravá kolumna cca 102 mm, pravý okraj cca 62 mm, tj. dohromady cca 375 mm. Každá kolumna má pět polí mezi sebou, a to: pole mezi horním okrajem a horní lištou cca 5 mm, horní lištu cca 10 mm, volný prostor mezi horní lištou a místem pro písmo cca 40 mm, úsek písma cca 335-340 mm na výšku a cca 230-240 mm na šířku. Tento prostor je rozdělen díky 37 zřetelně předkresleným liniím v 36 řádcích, pod tím následuje druhý volný prostor cca 137-140 mm vysoký. Celá kolumna je tedy cca 350 mm vysoká. Mezera mezi liniemi činí vždy 10 mm. Ve volném prostoru se nachází okrajová výzdoba.

2. Podoba písma

V dalším popisu bible se opírám o úvod k faksimile¹² Manfreda Kramera.

Zrcadlo písma velkých stránek je mimořádně pravidelné. Písmo je gotické knižní, které se obecně označuje jakožto Textualis formata nebo kvůli jeho vzoru, který působí dojmem tkaniny, jakožto textura. Jeho slavnostní duktus se jevil vhodný zejména pro skvostné rukopisy u kterých nehrál roli čas, který jim písař věnoval. Písmo rukopisu sloužilo za vzor Gutenbergovým literám, se kterými napodoboval krásu rukopisů.

Dodneška není definitivně vyřešena otázka, kolik písařů se na textu rukopisu účastnilo a jaký podíl každý z nich měl.¹³

Podle Franze Unterkirchera vyhotovila ruka I. 1900 stránek, ruka II. pouze 400 a třetí, pozdní ruka cca 120 stran. Vedle nich působily další dvě skupiny písařských umělců, a to sice ti, kteří zanášeli barevné tituly stránek a číslice kapitol, a jiní, kteří vyhotovovali iniciály kapitol a na ně nanášeli rostlinné motivy. Jediné ozdobné části, které provedli již písaři textu, byly žluté podmalby počátečních majuskulí vlastních jmen a verzálky. Písaři museli brát ohled na zamýšlené miniatury a ponechat pro ně prostor (15 - 16 řádků). Před započítím písařské práce

¹¹ Franz Josef ANDORF: Die Wenzelsbibel: ein sprachgeschichtliche Studie, (disertační práce) Freiburg, 1983, 13. (publikovaná část na internetu. <http://amor.rz.hu-berlin.de/~wenzel/literatur.html>)

¹² Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.

¹³ Josef KRÁSA předpokládá, že bible je dílem (až na malé výjimky) jednoho písaře. Srov. Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV, 22.

musela tedy být předložen přesný obrazový program, aby se písař věděl, na kterém místě má text přerušit a ponechat místo miniaturě. Obsahy obrazů pak byli určovány podle všeho od neznámého organizátora celkového díla. Malým a relativně letmě psaným gotickým knižním písmem, Notulou, zanesl na okraj sloupců pokyny, a to jakmile měl před sebou popsané stránky. Byli to pokyny stručné, v soudobé latině – nevysoké úrovně. Tím byli zadány obsahy, ne způsoby znázorňování. Jakmile iluminátor ukončil svou práci, odstranil pokyny rasurou.

Pro miniatury se vymezil prostor přibližně 15 nebo 16 řádek. Nestačilo-li to pro množství biblických scén, které bylo třeba znázornit, rozdělili iluminátoři obdélník horizontálně, a tak vznikly dvě nezávislé scény.

Asi nikdy se nedozvíme, jak veliký byl podíl krále Václava IV. na koncepci a provedení tohoto monumentálního díla.

3. Iluminátoři Václava IV.

V tomto krátkém shrnutí přínosu jednotlivých Mistrů, kteří iluminovali bibli Václava IV. se opírám zejména o knihu Josefa Kráasy: *Rukopisy Václava IV.*¹⁴, poté o jeho stať o knižní malbě v *Dějínách českého výtvarného umění I.*¹⁵ Iluminátorům krále Václava se věnuje i stať Gerharda Schmidta.¹⁶ Julius von Schlosser se malířům krále Václava a jejich umění věnuje na necelých posledních pěti stranách textu.¹⁷ Práci iluminátorů hodnotí jako velmi rozdílnou – od velmi dobré (Gn) až po naprosto tuctovou (Pavlovy listy). Upozorňuje na jména dvou iluminátorů – Frana a N. Kuthner, které hodnotí jako slabší malíře. Říká, že rukopisy nám dovolují pohled na práci dílny. Předpokládá, že malíři byli z celé Evropy. Upozorňuje, že ti, co psali pokyny pro malíře, neměli žádné porozumění pro malíře a o malbě toho asi příliš nevěděli. Proto museli sami malíři vymýšlet scény. Výtka, že malíři se chtěli zavděčit vkusu krále, je podle něj úplně neoprávněná.

---

¹⁴ Josef KRÁSA: *Rukopisy Václava IV.*, Praha 1974, 130-190.

¹⁵ Josef KRÁSA: *Knižní malba*, in: *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, CHADRABA Rudolf / KRÁSA Josef (ed.), Praha 1984, 420-430.

¹⁶ Gerhard SCHMIDT: *Die Illuminatoren König Wenzels und ihre Werke*, in: SWOBODA Karl M. (ed.): *Gotik in Böhmen*, München 1969, 230-240.

¹⁷ J. von SCHLOSSER: *Die Bilderhandschriften König Wenzel I. Ein interimskommentar zur Faksimile-Ausgabe der Wenzelbibel*. Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz / Austria 1893, 1981, 303-308.

Mistr Willehalma

Tomuto Mistru byla svěřena iniciála na titulním listu Genesis. Postavy jsou spíše stařecké, někdy označované jako theodorikovské. Vyznačují se měkce splývavým způsobem modelace, řasením rouch do dlouhých smyček. Kolorit je slavnostně zjasněný a bohatě doplněný zlatým pozadím. V prvním svazku už tento malíř nepracoval. Znovu se objevuje na dvou kvaternech (3, 4) v druhé knize Ezdrášově. Práce na Willehalmu nebo jiných nedochovaných rukopisech jej asi dostatečně zaměstnávaly. V porovnání s mladšími malíři působí jeho práce jako anachronismus. [1]

Mistr Balámovy historie

Tento Mistr ilustroval spolu s Fránou celý první svazek. Sám pak pracoval na výzdobě první knihy Mojžíšovy (Gn). Kvalita malby na prvních foliích je velmi vysoká, později – od 6. kvaternu je zběžnější a nedbalejší. Jeho akant má střídme a jasně členěné tvary, v dlouhých křivkách probíhá bordurami, je doplněn květy a filigránem.

Používá ještě zelenou podmalbu inkarnátu, která je v té době už spíše vzácností a prismatický terén. [2]

„Jeho modelace je úzkostlivě jasná a zřetelně artikuluje každý tvar.[3] Základy svého umění získal tento malíř patrně už v době, kdy vládl italizující kult plastické formy. I jeho světlý kolorit má mnoho společného s tímto vzdáleným údobím. Zdá se, že Mistr Balámovy historie patřil ke stejné generaci, jako např. iluminátor Bible Kunše oltářníka z roku 1389.“¹⁸ Jeho předností jsou jednoduché kompozice spíše statického charakteru. Nejistý je u dynamických akcí a složitějších dějů, prozrazuje kompoziční nejistotu, nedostatek smyslu pro pevnou geometrickou strukturu obrazu.

Krajina je zobrazena jako plochý, stoupající terén s trsy trav a několika stromky s kulovitou korunou na obzoru, nebo šikmá kulisa vsunutá průčelně do obrazové plochy. V povrchněji malovaných ilustracích se objevuje groteskní rysy jeho postav – k tělu neúměrně velké hlavy, nasazené šikmo na strnulém krku. Kurtoazní hra v jeho bordurách je zdrženlivá až vážná.

Mistr Frána

Tento Mistr získal své pojmenování podle miniatur v knize Numeri, kde se třikrát za sebou podepsal jako frana. Patří k mladší generaci iluminátorů.

---

¹⁸ Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV., 81.

Schlosser, oproti Krásovy zařadil Fránu mezi slabší malíře bible.¹⁹ Vypracoval zejména velké výpravné kompozice. Je pro něj samozřejmé zobrazit scénu v interiéru jako v krajině, bitvy jako oběti, obřady i zázraky. [4] Vyhovuje mu výškový formát obrazu jako podélná šířková pole, která si tvoří rozpůlením obvyklého formátu.

„Barevná vrstva miniatur tu vzniká á la prima, nanášením úsečných skvrn čisté barvy. Silokřivky čar probíhají od pat kmenů až do korun jeho stromů, v nichž jsou pastózními bílými skvrnami vyzdvižena světla. Mnoho jeho ilustrací nese stopy chvatu, působí rozháraně svým prudce črtaným kresebným rukopisem.“²⁰ Má značně vyvinutý smysl pro fenomén světla. Hospodin se vznáší ve světelném oblaku, vysílajícím k zemi paprsky. Má majestátní starce: Hospodina, Mojžíše, Árona aj. s vlnitými bílými vlasy a mohutným vousem a má celou sérii neuvěřitelně ošklivých postav s vyceněnými zuby, ploskými nosy, které tvoří nepřátelský zástup. Je proto pokládán za expresionistu mezi ostatními Mistry.

Jeho krajina je obohacena o nové prvky: není to už italizující krystalický útvar, ale tmavý skalnatý svah „rychle skicovaný“ tahy štětce. [5] Města a zahrady některých scén maluje v půdoryse, téměř z ptačí perspektivy. Je typický bohatým akantovým dekorem. Obohatil bibli o nový prvek - dlouhé výhonky podobné kapradí. Přišel s novým řešením stránek - sloupce písma tu rámuje široké zlaté lišty, které se stýkají ve čtyřech nárožních medailonech a jsou dalšími čtyřmi medailony přerušeny uprostřed. Tento prvek se zde objevuje nově, působením vlivu italské knižní malby.

„Teprve s příchodem nových malířů ve druhém svazku bible, po roce 1390, se poprvé ohlašují zárodky nové slohové soustavy, nové estetiky krásného slohu. Knižní malba je přebírala z plastiky a deskové malby.“²¹

Zejména tři další Mistři jsou ohlašují krásný sloh v tomto rukopise. Jsou to Mistr Samsonovy historie, Mistr knihy Ezdrášovy a třetí (Krásou nazývaný) Mistr knihy Rút.

Mistr Samsonovy historie

Zahájil svou práci ve druhém svazku bible příběhem Samsona (33. kvatern), iluminoval ještě 35. kvatern, ve 42. složce 7 obrazů (fol. 90v-94v), ostatní snad podkreslil a v 52. kvaternu připojil 3 iluminace (fol. 169r, 169v, 174r) do podílu Mistra Ezdrášovy knihy. Pracoval na

¹⁹ „Julius von SCHLOSSER: Die Bilderhandschriften Königs Wenzel, 303: Sie gehören übrigens beide zu den schwächeren Malern.“ Spolu s N. Kuthnerem.

²⁰ Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV., 150.

²¹ Josef KRÁSA: Knižní malba, in: Pešina Jaroslav (ed.): České umění gotické 1350-1420, 251.

větší části figurálních iniciál od začátku bible až po knihu proroka Izaiáše. V ornamentu se prozrazuje velkými květy.

Jeho přínosem je nový figurální typ. Jím malované postavy mají drobné, oválné, souměrně utvářené obličejy až ženského půvabu. Lazebnice Mistra Samsonovy historie poprvé evokují erotický charakter této postavy. Mění se celý výraz scén, jsou mnohem výraznější a senzuálnější. S tímto Mistrem se mění i proporční kánon postav – manýristické protažení postav s drobnými hlavami, který ještě nemá pevný řád, ale už směřuje ke kánonu krásného slohu.[6] To se týká i postojů figur, stylizovaných tu a tam do esovitých křivek.[7],[8] Začíná se uplatňovat i dominantní modrá a rumělkově červená, taktéž ohlašující krásný sloh.

Mistr knihy Rút

Tento Mistr pracoval ve druhém svazku pouze na 34. kvaternu. Ve třetím svazku spolupracoval na 54. – 56. složce, sám dělal 59. složku.

„Nebyla mu už tajemstvím konstrukce postavy krásné madony, její postoj a způsob řasení šatu. Hluboký záhyb ve střední partii figury, který provází dlouhá diagonála, protažená až k zemi, tento úhelný kámen rytmu a harmonického působení drapérií krásných madon, uplatnil v jednoduché formě už v obrazech svého prvního kvaternu.[9] Důrazná plastická výstavba jeho postav nás nenechává na pochybách o tom, že předmětem obdivu a zdrojem inspirace byla nová sochařská díla.“²²

Mistr Ezdrášovy knihy

Tento Mistr zastihuje oba předchozí Mistry, velkým problémem jsou ale velké výkyvy v kvalitě, které svádí k tomu, přičíst tyto práce některému z dílenských pomocníků. Ve druhém svazku je zastoupen jen na fol. 25, pak pracoval na 48. – 49. kvaternu, dále 52. – 56. kvaternu, v třetím svazku na 1. a 5. složce.

Je nejvýraznějším koloristou. Poznáme jej podle tmavých červenohnědých až černých ploch jeho krajin, z nichž svítí čisté tóny zelené, bílé, modř s rumělkou, často na zlatém pozadí. Jeho práci provází jemná, měkká barevná modelace. Postavy z jeho ruky jsou drobné, živé, bez naturalistických rysů. Charakteristický je detail tváří – černý bod zornice na bílé skvrně bělma. Královské emblémy v něm našly nepřekonatelného tlumočníka.

Krajina narostla do větších dimenzí. „Tvoří ji do výše nastavené skalnaté kulisy, řazené průčelně nebo diagonálně. Na úbočích porostlé skupinami stromů, které splývají v měkkých

²²Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV., 158-159.

chumáčích korun. Mezi jednotlivými plány zasazuje malíř miniaturní hrazená města, v údolích mezi skalami táhnou průvody vojsk a odehrávají se vedlejší epizody. Děj pokračuje zpravidla sukcesivně ve dvou pásech nad sebou. Barevná modelace změkčila povrch a přirozeněji odstiňuje reliéf terénu, který se už nepodobá krystalicky ostrým skalám. Střídají se světlé plochy hřbetů s tmnými hlubinami údolí a proláklín, na jejichž pozadí se odrážejí jasné koruny stromů.“²³

V jeho scénách se objevují drobné stavby, které se otvírají třemi oblouky do obrazové plochy. A to v obrácené perspektivě, v kombinaci s podhledem i nadhledem. Dojem prostoru vytváří i ztmavováním barev do hloubky.

Mistr Mikuláš Kuthner

Také tohoto Mistra známe jménem podle podpisu: N. Kuthner (N. jako Mikuláš, Kuthner zřejmě podle původu z Kutné Hory). Je čtvrtým z nových malířů. Měl v Praze zavedenou produktivní dílnu a patří k tradici jednoduchého dekorativního systému Mistra antifonáře z Vorau. Jeho akant je masivní s prokreslenou kostrou listu se zlatými kapkami v záhybech. Dříčky iniciál vyplňuje pletenec, kruhové terčíky a akantový list.

Jeho postavy jsou spíše netělesné figurky s vystouplým nosem, silnými rty a malýma pichlavýma očima. Kánon a typiku krásného slohu zcela pomíjí. Stejně jako je v jeho scénách tlumena barevnost, je zde tlumena i drastičnost, kterou známe z Fránových scén. Jeho největší předností je poutavá a zajímavá výpravnost scén, které ovlivňuje i pečlivé provedení. Převahu mají opět krajiny s důmyslným spojováním popředí s pozadím, horního a dolního pásma a sjednocováním děje.

Kuthner je poměrně zdrženlivý vůči dvorské symbolice, král a lazebnice se objevují málo a pokud, tak jim chybí tělesnost a smyslnost. K výzdobě připojil různé fantastické ptáky, gryfy, fénixe, orly s korunami na krku i na hlavě, čtyřnohé ptáky s dračím tělem aj. [10]

Pátý svazek končí Kuthner obrazem trůnícího Šalamouna a Madonou mezi sedmi pannami.²⁴

²³ Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV., 162.

²⁴ Výklad jednotlivých miniatur můžeme číst v knize Michaela KRIEGER / Gerhard SCHMIDT: Die Wenzelsbibel. Erläuterungen zu den illuminierten Seiten, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz / Austria, 1996. Tato miniatura Madony se sedmi pannami patří Cod. 2763, fol. 175r. Doplnuje text 24 kapitoly knihy Sírachovec o boží moudrosti. Místo učícího krále je zde zobrazena Madona s Ježíškem a sedmi pannami. „Christus ist als Weisheitslehrer na die Stelle des Salomo getreten. Die lauschenden Jungfrauen sind zwar durch keinerlei Attribute gekennzeichnet, doch kann es sich bei ihnen (wofür auch ihre Siebenzahl spricht!) wohl nur um die drei theologischen Tugenden – Glaube, Liebe, Hoffnung – und die vier Kardinaltugenden – Klugheit, Mässigkeit, Stärke und Gerechtigkeit – handeln.“ Strana 227-229. Poukazuje na podobné zobrazení v Elogio funebre di Gian Galeazzo Visconti (Paris, Bibliotheque nationale, ms. Lat. 5888, fol. 1r), Michelino da Besozzo, 1403.

III.

A) Ikonografický popis emblémů

Lazebnice

Jedním z emblémů je lazebnice. Je popsána jako postava mladé dívky, v krátkém, bílém košilovitém rouchu, s pleteným čepcem na hlavě. Někdy je zobrazena prostovlasá. Kolem těla mívá na uzel uvázanou širokou stuhou, většinou modré barvy. Objevuje se se stálými atributy, vědrem a lázeňskou metličkou – svazkem březového nebo dubového listí – věníkem. Díky tomu je označována jako lazebnice.[11] Objevuje se nejen samostatně, ale často ve větším počtu, ve dvou a někdy i v pětičlenné skupině (titulní list Zlaté buly²⁵). Několikrát se objevuje nahá, oděná jen stužkou (točenicí) a čepcem.²⁶ Její erotický charakter je zřejmý.[12] Bývá zachycena v různých situacích. Často se objevuje jako protějšek k jiné postavě (zajatci), je také zajata v kládě, která má podobu písmene W a E. Na okrajových scénách obsluhuje nahého nebo oblečeného muže v lázni, umývá mu hlavu, víská ho nebo přináší vědro. Někdy jakoby chtěla zajatce osvobodit z klády. Často drží nápisovou pásku, kterou posílá muži nebo si s ním vyměňuje písmena W a E (v různém pořadí). V bibli se objevují i dvě lazebnice, které ve společnosti trůnícího krále Václava, drží štíty s německým a českým říšským znakem (I. sv. fol. 74). V blízkosti lazebnice se často objevuje ledňáček, který někdy usedne i na její ruku. Na fol. 130 v I. svazku ji nesou mezi sebou tři gryfové. Do biblických ilustrací se zaplete jen jednou - na pozadí výjevu Mojžíše chránícího Raguelovy dcery, které napájí otcova stáda (I. sv. fol. 55). Většinou je tichým přihlížejícím biblických scén z okrajové výzdoby. Na jejím obvyklém místě se jednou objevuje královna s korunou na hlavě (I. sv. fol. 181r) [13], jindy královna nebo dvorní dáma s ledňáčkem v ruce (I. sv. fol. 237v). Tato dáma je jednou v modrém, podruhé ve zlatém brokátovém šatu, s dlouhými rukávy, korunu na hlavě (I. sv. fol. 237v). Že je tato figura identická s lazebnicí, víme nejen z ozdob, ale také z toho, že je už dříve zobrazena v podobném zeleném oděvu, ale s věníkem a vědrem. Na fol. 161r v I. svazku lazebnici vystřídá siréna, nesoucí mezi křídly monogram E.

²⁵ Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 338

²⁶ Titulní list Zlaté buly, (ÖNB cod. 338) a bible fol. 86', cod. 2759.

Muž v kládě

Nejčastějším společníkem a partnerem v dialogu naší lazebnice v okrajové výzdobě rukopisu je muž v kládě. Mužská postava, která je v lázni náležitě obsluhována lazebnicí, a která je hýčkána, vískána, hlazena s nemalou péčí. Tato postava je ale na okrajové výzdobě také vězněna. [14] Pevně zaklíněna do klády v podobě písmene W nebo E pohlíží k lazebnici s prosbou o pomoc, posílá za ní nápisové pásky. Často je ještě připoután řetězem upevněným na krku. Kolem krku, někdy kolem těla, nosí točenici, shodné barvy jako jeho partnerka – lazebnice. Některé scény se zdají být až humorné. Mimo lázeňské scény, kde se objevuje zcela nahý (často přikryt věníkem), nosí nákladné dobové kostýmy, které jsou někdy lemovány kožešinou. Na šatech se objevují vyšité písmeno W, někdy se střídající s písmenem E, vzácněji je zde vyšita říšská orlice. Z tohoto pak J. von Schlosser a také J. Krása vyvozují, že jde o krále Václava.

Točenice

Jako točenici označujeme do kruhu svázanou stuhu (závoj, pruh látky) s dvěma volnými cípy.²⁷ Někdy je zobrazena jako samostatný objekt, jindy tvoří spíše ornamentální prvek výzdoby. Je bílá nebo modrá (ojediněle také zelená). Uprostřed ní, jako v kruhu, usedají všechny další emblémy výzdoby – král, lazebnice, ledňáček, písmena W a E. Jednou ji mají postavy obtočenou kolem pasu, jindy kolem krku, nebo i kolem čela.²⁸ Vlaje na kolčím helmu i heraldickému lvu.

Ledňáček

Ledňáček říční (*Alcedo hispida*),²⁹ tento u vody hnízdící drobný ptáček s nádherně zbarveným peřím oživuje stránky rukopisu nejen svou přítomností, ale někdy i humorným

²⁷ Točenice je zavázána tak, že se na pohled zdá, jakoby šla rozvázat jedním tahem.

²⁸ J. Krása upozorňuje na to, že na několika obrazech je zřejmá i její vlastní role v dobovém kostýmu. Objevuje se na hlavě panovníka v bibli (titulní list Ex, fol. 53v) a v astrologickém sborníku (fol. 34r, 95r). A také upozorňuje na to zpodobení Alfonse Kastilského ve vídeňském astronomickém rukopise nebo na zpodobení císaře jako solárního jezdce v Bellifortis. Srov. J. KRÁSA: Rukopisy Václava IV, 62.

Kolem čela se vyskytuje i na hlavě dámy ve Zlaté bule (ONB 338), fol. 33v. A na scéně Zavraždění sv. Václav ve Svatováclavské kapli pražské katedrály, ji má jedna postava obtočenou kolem čapky. V katalogu k výstavě Sigismund. Rex et Imperator si můžeme povšimnout četných dokladů jejího znázornění. Například na fragmentu pohřebního roucha vévody Ernst dem Eisernen (Arnošta Železného), 252.

²⁹ Srov. Lieselotte WEHRHAHN-STAUCH, in: Lexikon der Christlichen Ikonographie I, Freiburg i. B. 1968, col. 597-598.

Srov. Christian HÜNEMÖRDER, in: Lexikon des Mittelalters III, München/Zürich 1986, col. 1759-1760.

Srov. Sigrud und Lothar DITTRICH: Lexikon der Tiersymbole. Tiere als Sinnbilder in der Malerei des 14. – 17. Jahrhunderts, Petersberg 2004, 84-88.

Srov. Jan ROYT / Hana ŠEDINOVÁ: Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii, Praha 1998, 127-128.

klováním postav, šplháním po akantových úponcích. Objevuje se jednotlivě, v párech i v hejnech. Usedá lazebnici na vědro nebo věník, nosí monogramy i devízy v zobáku. Sedí v točenici, pozoruje scény. [15]

J. von Schlosser uvádí různé pověsti svědčící o jeho velké chytrosti a oblíbenosti u hospodyň, kvůli chytání hmyzu.³⁰ J. Krása si naopak všiml, že se na fol. 25 v I. sv., kde se místo lazebnice objevuje lazebník, je ledňáček nesen na ruce opicí.³¹

Divý muž

Další postavou je fantastické vousaté, chlupaté stvoření s dlouhými vlasy. Postávající ušlechtilé na okrajích stránek. Často s posláním být heroldem a štítonošem nesoucím český nebo říšský znak na štítě, držícím kopí. [17] Nejednou má na hlavě helmici. Skrývá se v akantu, jehož větve jakoby vyrůstaly z jeho paží. Občas výstražné mává kyjem nebo si pohrává nástroji lazebnice – vědrem a věníkem. Kolem pasu nebo hlavy (pokud zde nemá točenici) má i dubové listí. [16] Ve volné hře bojuje se svým druhem, ba dokonce i s českým lvem, čímž vnáší do okrajových scén i trochu rozruchu.³² V rukopise se objevují dokonce i dvě divé ženy³³, které však mají ve vlasech zřetelné ženské ozdoby. Josef Krása doplňuje informaci o fantastických zvířatech ještě o dvojici zápasících kentaurů a sirénu s monogramem E mezi křídly.³⁴

Monogramy

Stále se objevující monogramy v podobě písmen W a E tvoří „základní akord“ zobrazení. Vyskytují se samostatně nebo vzájemně propleteny. Jak už bylo výše řečeno, kláda v níž jsou zajatci uvěznění má právě tvar písmen W nebo E. Bývají ozdobeny křídélky nebo korunou, jednou dokonce císařskou tiárou. Na fol. 186' balancuje volavka a naproti ní ledňáček s písmenem E v zobáku. Nacházíme je také ve vědrech, ale také jako vzor šatů a „tapetový vzor“ na desénech pozadí miniatur a iniciál. symetricky se střídají s říšskou orlicí, ledňáčkem a točenici. Jako výjimku uvádí J. von Schlosser příklad z iniciály v mnichovském

³⁰ Srov. J. von SCHLOSSER: Die Bilderhandschriften König Wenzel I. Ein interimscommentar zur Faksimile-Ausgabe der Wenzelbibel, 273.

³¹ Srov. J. KRÁSA: Rukopisy Václava IV, 60.

³² Srov. J. von SCHLOSSER: Die Bilderhandschriften König Wenzel I. Ein interimscommentar zur Faksimile-Ausgabe der Wenzelbibel, 274.

³³ II. sv. fol. 98r. S touto informací přichází J. von SCHLOSSER: Die Bilderhandschriften König Wenzel I. Ein interimscommentar zur Faksimile-Ausgabe der Wenzelbibel, 274.

³⁴ Srov. J. KRÁSA: Rukopisy Václava IV., 62.

Avennares, kde stojí pod písmenem W zřetelné písmeno O, obě s křídélky.³⁵ Ve Willehamovi má lazebnice E vyšité na tašce. V Alfonsových tabulkách přebírá monogram WE funkci šperku, který nosí lazebnice na krku. Jak také poznamenává J. von Schlosser, dříve bylo písmeno E špatně interpretováno a bylo v něm viděno písmeno C, a tak bylo vztahováno ke Karlu IV.

Devízy

Mimo již výše popsané motivy se objevuje i několik devíz na nápisových páskách. Nejčastěji se objevující zvolání, „toho bzde toho“, se objevuje v různé ortografii (thoho, toho, bzde, pzde, psde). Význam tohoto výroku není doposud spolehlivě znám a natolik se liší u J. Krásy a J. von Schlossera, že jejich vysvětlení bude pojednáno později.

Václavova bible obsahuje ještě jiné dva české výroky: „Nu zbohem“ a „toho milý bože“. Na fol. 41, II.sv. drží mladý zajatec v kládě nápisovou pásku s „not dy cunig“ a na fol. 27r II.sv. se objevuje německy psané dvouverší: „ich pyn wilde unde czam, den guten gut, den posen gram“.

Heraldická znamení a jiné postavy

Lev není jen „ozdobou“ štítů, ale občas opouští své místo, aby se proběhl po akantech a utkal se v boji s divým mužem nebo orlicí. Lev i orlice se objevují s královskou nebo císařskou korunou na hlavě. Erbovní zvířata zde podle J. Krásy mají podobné poslání jako v dobových proroctvích, v nichž často zastupovala panovníka.

Zejména na titulních listech najdeme roztodivná zvířata: ptáky, opice, jeleny, volavku, různá fantastická zvířata jako gryfy draky, lidské postavy, zvířecí lidi. Ocitá se zde i Samson se lvem, jako okrajová výzdoba (I.sv. fol. 56´).

---

³⁵ Srov. J. von SCHLOSSER: Die Bilderhandschriften König Wenzel I. Ein interimscommentar zur Faksimile-Ausgabe der Wenzelbibel, 274.

B) Srovnání dvou základních studií emblémů v rukopisech Václav IV.

Jako nejdůležitější ve své práci považuji srovnání dvou základních studií emblémů v rukopisech Václava IV. tj. studie Julia von Schlossera, Die Bilderhandschriften König Wenzel a Josefa Krásy, Rukopisy Václava IV. Rozlišení toho, nakolik je první, v roce 1893 vydaná publikace, J. von Schlossera výchozí a určující pro Josefa Krásu. Toto rozlišení není totiž, i přes četné odkazy, z jeho knihy dostatečně patrné. Není od věci zamyslet se také nad členěním prací a myšlenkovým postupem obou autorů, které dělí nejen téměř celé století od napsání pojednání, ale i přístup vlastní jejich generaci.

1. Členění studií

Julius von Schlosser rozdělil svou studii na tři základní části. První část nese název Popis miniatur v rukopisech krále Václava. Je dále rozčleněna do devíti kapitol podle jednotlivých rukopisů. Takzvaná Václavova bible vídeňské knihovny (ÖNB cod. 2759-2764)³⁶, Latinská bible z roku 1402 Muzea Plantin-Moretus v Antverpách (M 15/1 – 2), Výklad žaltáře Mikuláše z Lyry (Salzburk UB M III 20), německý překlad Pavlových epištol (ÖNB 2789), Zlatá bula Karla IV. (ÖNB 338), Kodex českého práva hornického (Ms. Ambras 395), Astrologický rukopis vídeňské knihovny (ÖNB 2352), Astrologický mnichovský rukopis Avennares (München, Bayerische Staatsbibliothek, cod. lat. 826), Willehalm z Orange ze sbírek Ambras (ÖNB s. n. 2643).

Druhá část je nazvána Okrajová výzdoba ve Václavových rukopisech. Třetí je věnována malířům krále Václava a jejich umění.

Zařazení rukopisů Antverpské bible (M 15/1 – 2), jejímž majitelem byl Konrád z Vechty, který se pohyboval v různých úřadech v blízkosti Václava IV., je odůvodněno tím, že jím vzorem byla německá bible Václava IV. Kodex českého práva hornického (Ms. Ambras 395) je popsán jednou větou jako bohatý na okrajovou výzdobu zcela ve stylu bible Václava IV., ale bez figurální výzdoby.

2. Julius von Schlosser

J. von Schlosser po počátečním výčtu zobrazení miniatur začíná svou práci popisem pěti skupin emblémů v rukopisech (lazebnice, zajatce-krále, točenice, ledňáčka a divého muže),

³⁶ Označení rukopisů J. von Schlosser uvádí v úvodu první kapitoly. U některých rukopisů změnilo. Používá také odlišných názvů rukopisů než J. Krása, uvádím tedy jejich označení následně za názvem.

připojuje zmínku o monogramech a devízách (ty považuje za hrubou obdobu Catullova výroku: *pedicabo ego vos*). Připojuje znázornění emblémů na jiných památkách (*Liber contractuum domorum*, Staroměstské mostecké věži). Následuje pověst o „pěti pražských kachničkách“.

Dále rozvíjí téma alegorie vztahu krále a lazebnice.

Točenice

J. von Schlosser začíná výklad emblémů vylíčením milostné alegorie se symboly věznění a spoutání. Uvádí příklady z evropské literatury, kde je použit obraz lásky jako pouta a řetězu. Tato pouta byla jako „uzel lásky“ (*love-knot*) obvyklým symbolem, básnickým obrazem, po celou dobu středověku. Uvádí příklad rytířského řádu, založeného prý Ludwigem von Tarent po r. 1352, který „uzel lásky“ nosil jako emblém na prsou. A zmiňuje zvyk nosit děvčatům takovýto uzel na sv. Valentina. Zmiňuje další příklady a zařazuje toto zobrazení do „erotického okruhu“ zobrazení. Interpretuje jednu z barev – modrou jako středověký symbol věrnosti a stálosti. Za uzel lásky řadí řetěz a kládu, které se objevují v rukopisech v souvislosti s obrazem věznění. Dokládá obraz lásky jako žaláře opět z literatury.

Ledňáček

Začíná lidovým jménem ledňáčka v evropských jazycích – královský rybář. Pokračuje antickou bájí o věrné manželské lásce, bájí o Alkyóne.

Divý muž

Podle něj patří také ke středověkému obrazu erotiky. Dává příklady divadelních her s divými muži a bály. Jako příklad uvádí „*Ballet des Ardents*“, který se konal 29. ledna 1393 na francouzském dvoře u krále Karla VI., který sám byl v masce divého muže, a který jen tak tak unikl smrti v plamenech. Uvádí, že je to moc lásky, která přemáhá zvíře a poločlověka.

Monogramy

Pro monogramy W a E uvádí J. von Schlosse také mnoho příkladu vycházejících z okruhu evropských dvorů. Často skrývají jméno milence, které je nevhodné uvést ve dvorské poezii v úplnosti. Iniciála W v gotickém orámování se objevuje na zlatých florintech Václava. Také zadní strana těchto mincí je zajímavá tím, český lev je na ní v té stejné točenici, kde se obvykle objevuje ledňáček.

Král Václav nosí v okrajové výzdobě často šaty, které jsou zdobeny jeho iniciálami nebo orlicí - nejčastěji však ale iniciálou E. Upozorňuje na desény pokryté monogramy na šatech v jiných výtvarných dílech, i na zobrazení postav v takto dekorovaných šatech.

Dále mluví o kole Štěstěny, které se objevuje v Astronomickém rukopise Václava IV., fol. 86r.

Lázeň

Začíná mluvit o lázni v kontextu středověké literatury, jako o místu milostných schůzek. Dále pokračuje Hájkovou bájí o lazebnici Zuzaně, její odměně za vysvobození krále – privilegiích pro lazebníky a lazebnickém znaku. Dodává, že již Palacký a Pelcl vyvrátili pravdivost této báje a argumentuje tím, že Hájek mohl zobrazení lazebnice vidět snad jen na Staroměstské mostecké věži. V popisu erbu lazebníků, kde se objevuje zelený papoušek, jasně rozpoznává změněného ledňáčka.

Jasně dokládá, že bible byla opisem bible Martina Rotleva, a že již úvodní věnovací verše jí dávají do vlastnictví královskému páru Václava a jeho druhé ženy, Žofie Bavorské. Na tomto místě uvádí souvislost lazebnice s korunou nebo lazebnice, která se vyskytuje s říšským znakem poblíž. Označení milenky jako královny nebo císařovny nebo jako lichotivé oslovení není podle něj tehdejší poezii cizí.

Dodává, že i přes středověkou naivitu je naprosto absurdní se domnívat, že by král nechal znázornit svůj nemanželský poměr s dívkou tak nízkého řemesla právě v bibli, která je mimo to určena královskému páru. Upozorňuje na to, že druhé Václavovo manželství bylo výsledkem jeho vůle. Poukazuje na stejné postavení lazebnice jako několikrát znázorněné královny, a na stejné hierarchické postavení s Václavem, čímž pokládá závěr, že jde o královnu Žofii, za naprosto jasný. To je ještě potvrzeno identifikací monogramu E s dalším královním jménem Euphemia, které se vyskytuje v různých variacích (Offney, Offimia, Offka). Na otázku, zda není neslušné znázornit královnu jako lazebnici v lázni, odpovídá, že středověký svět vnímal nahotu jinak a k povinnostem vznešených dam patřilo vískání ve vlasech. Dodává však, že i lazebnice je alegorií. Vždyť z jiných literárních pramenů vidíme, že šlechtici své milé označovali roztodivnými pojmenováními – lékař, rytíř i Loba - vlčice³⁷, Selvaggia atd. Tady uvádí ještě zobrazení Sirény, které se objevuje na III. sv. fol. 161r.

Řád lázně

Jedná se o Řád lázně, který měl být založen Richardem II., podle jiných r. 1390 jeho nástupcem Jindřichem IV. Anglickým jako „The most honorable Order of the Bath“ a uvádí, že ještě dnes existuje. Řád prý dostal své označení od hlavní ceremonie při jmenování

³⁷ Peire Vidal, dokonce použil pro jméno své vyvolené výraz, Loba (von Penantier), označující vlčici. Srov. J. von SCHLOSSER: Die Bilderhandschriften König Wenzel I. Ein interimscommentar zur Faksimile-Ausgabe der Wenzelbibel, 297. Toto označení však neznamená jen vlčici. La Loba je označení jistého druhu ženy: představuje archetypickou podobu ženy, která je divoká, nespoutaná, obnovuje to, co v duši zemřelo, bezvěká stařena. Tak se objevuje ve starých archetypálních mýtech. Jak je tento pojem starý nevím. Nevím, zda je básník ve středověku použil právě v tomto smyslu. Nicméně mě toto označení při čtení velmi překvapilo. Pro srovnání uvádím publikaci Clarissy Pinkola ESTÉS: Ženy, které běhaly s vlky. Mýty a příběhy o archetypu divoké ženy, Praha 2005, 33 – 38.

nových rytířů, která spočívala v tom, že ti, kteří žádali o přijetí, těm byla nabídnuta za slavnostních okolností koupel. Tito rytíři pak měli být vykoupáni ode všech neřestí.

Není nemyslitelné a odpovídalo by to charakteru doby, kdyby se nechal Václav při svých námluvách přijmout do takového stavu rytířů lázně, vždyť v Bavorsku byl tento řád také rozšířen. Tak by mohl používal třeba jako upomínku na toto spojení postavu lazebnice jakožto heraldický symbol.

Jako další příklad uvádí Řád copu.³⁸ Dále dává do souvislosti emblémy vévody z Berry, který používal: medvěda s modrou korouhví, labuť, erb s liliemi monogram V a E, nápisovou pásku s devízou „Le temps vendra“. Uvádí pak různé způsoby použití a výskytu.

3. Josef Krása

Josef Krása svou obsáhlou publikaci člení do pěti částí: 1. Vznik a osud dvorské knihovny, 2. Obsah sbírky, 3. Symbolika okrajové výzdoby, 4. Iluminace dvorských rukopisů, 5. Poznámky a tabulky.

Josef Krása také začíná popisem emblémů (který se téměř shoduje), všímá si nestejnomyšlného rozvržení emblémů ve Václavových rukopisech. Stejně jako J. von Schlosser poukazuje na emblémy na Staroměstské mostecké věži; dodává však, že se tak chtěl těsněji připojit k otcovu triumfu; na Staroměstské radnici, i na vazbě Knihy zápisů z roku 1400. Doplnuje informaci o ledňáčku s rybou v zobáku na klenotu erbu Reinharta z Mühlhausenu. Předpokládá, že královny emblémy byly součástí výzdoby staroměstských domů, které král užíval a snad i jeho sídel: Točnicku, Žebráku, Křivoklátu, Vlašského dvora a Nového hradu. Pokračuje popisem zdobeného sedla, které sice zmínil i J. von Schlosser, ale více je nepopsal, a také Václavovy zlaté mince s točenicí, písmenem W a českým lvem. Zjistil výskyt dalších Václavových emblémů: točenice na titulním listu misálu P4 Kapitulní knihovny v Praze a monogramu W v misálu cod. 1850 ÖNB. Poukazuje na přežívání dvorských odznaků i v pozdější době. Zmiňuje báj z Hájkovy kroniky, přidává jména historiků, kteří jí uvěřili i ty, kteří dokázali její chyby.

Divého muže označuje za doprovodnou figuru lazebnice. Podvojný symbol přírodní síly, dobré i zlé, potomka antických satyrů, který má pevné místo v říši kurtoazní lásky. Pokládá jej za symbol nespoutané plodivé síly přírody. Patří podle něj „k romantickému cítění doby,

---

³⁸ Krásné zobrazení šperku na krk v podobě copu přináší katalog Sigismund. Rex et Imperator. na straně 254.

kteřá hledá cestu k volné, nevázané přírodě, cestu do lesů a polí, kam se utíkaly všechny dekadentní periody (a pozdní středověk byl jednou z nich).³⁹ Divý muž pak také v rukopisech zastupuje krále.

Lazebnice

Považuje ji za nejméně přístupný motiv celé dvorské symboliky. Srovnává rukopis bible jako společný manželům a Willehalma jako apoteózu manželské věrnosti. I on srovnává oslovení dam, přidává příklad z české poezie – Tkadlečka a jeho Adličku perníkárku – personifikaci milenky jako dárkyně sladkosti.

Řád lázně

Nadnárodní ráz dvorských kultur, umění internacionálního slohu mělo podle něj mnoho společných znaků. Jedním z nich bylo úsilí o obrodu rytířství, o návrat jeho zlatého věku. Bylo únikem do lepší minulosti, snahou této nemocné společnosti, která se chce rytířstvím obnovit. Cituje z knihy J. Huizinga velké množství řádů i s jejich odznaky.

Dvorská společnost

Spojuje dvorské prostředí a dvorské umění vzájemně se ovlivňujícím vztahem pravidel, řádu, módnosti, vášni pro život a přírodu, naturalismus. Ukazuje dvorskou lásku plnou erotické symboliky, která se transformovala živými obrazy a představeními z antické mytologie. Je rafinovaně skrytá i plná otevřenosti. Vykresluje obraz doby i počínajícími pocity nejistoty, melancholie, krize představ – rodí se ikonografie tanců smrti a jiný typ náhrobků.

Pochybnosti o spojitosti monogramů s Žofií Bavorskou a jejich chronologickém zařazení v souvislosti s řádem lázně, které zpochybnil J. Neuwirth, F. M. Bartoš a A. Friedl nejsou doposud objasněny. Podotýká, že emblémy, které J. von Schlosser vyložil jako alegorii vyrůstající z dvorské kurtoazní literatury, sám vidí polysémanticky. Jeho interpretace nevede proti Schlosserovi, nýbrž paralelně s ní v několika rovinách. Tuto mnohvrstevnatost literatury, pro tuto dobu tak příznačnou, dokládá románem Guillaumea de Lorris a Jeana de Meung: Román o růži, skladbou Thomase Uska: The testament of Love a ostatními velkými autory alegorie. U nás známé literatury zmiňuje Oráče z Čech. Upozorňuje na možnou spojitost Lazebnice a Venuše v souvislosti s titulním listem Zlaté buly a tím, že se zde objevují dvě zvířata – medvěd a opice – průvodci Venuše. Srovnává obraz Triumfu lásky, kde je Venuše adorována rytíři s podobným zobrazením v titulním listě Ptolemaiova

³⁹ Srov. Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV., 70.

Quadripartitu, kde je lazebnice-Venuše uctívána Václavem. Rozšiřuje obraz smíšením Frau Minne s Venuší. [18]

Typologický vztah zobrazení lazebnice a Václava se starozákonním textem a scénami je těsný. Objevují se ve spojení s význačnými postavami Mojžíšem, Samsonem atd. Se zobrazením archy úmluvy [19], oltáře, obřadu očišťování, pomazání, obětováním, proroctvích o zaslíbené zemi, proroctvích o Mesiáši a předobrazy Krista. Nejčastěji však ve třech skupinách: 1. starozákonními páry se vztahem k předobrazu Krista, 2. starozákonní obřady, 3. proroctví o zaslíbené zemi. Bohužel zatím tato teorie platí jen na první svazek, ve zbývajících je těžké postihnout souvislosti. Nelze také říci, že jsou pevně určeny, zaleželo to do jisté míry i na chápavosti malířů a pokynech pro ilustraci.

Dále se J. Krása snaží popsat vztah Václavova dvora k náboženským otázkám. Označuje jeho přístup za jiný, než jaký měl jeho otec. Poukazuje na schizmatem šířanou církev, nechut' k přílišnému dogmatismu jedněch a Václavovu svobodomyšlnost, jeho příklon k reformnímu směru. Také na obdiv Žofie Bavorské k Janu Husovi. Za oblíbenou četbu krále označuje Zjevení sv. Brigity! Na bedra krále Václava naložily mnozí utopické naděje o nápravě církve, společnosti i říše. J. Krása podává obraz lázně jako symbolu všestranného duchovního obrození, znovuzrození k nové, vyšší formě života, který za své přijal humanismus i renesance. Podle něj je tento symbol blízký i reformaci. V bibli obraz obnovení spjat se křtem a zmrtvýchvstáním. Obnova je blízká i Pavlovým listů, kde ostatně vystupuje lazebnice v přímém vztahu s apoštolem Pavlem.

Poté ukazuje lázeň v kontextu císařského korunovačního obřadu, jako ceremoniál v předvečer pasování na rytíře a jako symbol vykoupení padlých v křížových výpravách. V anglickém The Order of the Bath, jehož členové tvořili družinu krále, není ve zprávách ani statutech žádná zmínka o roli žen. Lázeň byla důležitá i v procesu přeměny kovů ve středověké alchymii. Zde navazuje na C. G. Junga⁴⁰, neboť podle něj je středověká alchymie paralelou duchovního očištění a Zmrtvýchvstání Krista, a celý alchymický proces byl vykládán jako cesta vykoupení.

V závěru označuje všechny symbolické významy lázně v základě za souznačné. Neznáme prý cestu, jak se řád prosadil, ani ty, kdo jej kromě Václava podporovali. Jeho důležitost spatřuje především v naplnění utopické ideje o dokonalejším životě a světě, která nebyla v ostatních řádech přítomna. Odtud má pramenit i erotická stránka řádu. „Řád patrně vycházel vstříc naději, že Václavovi jako římskému císaři se podaří napravit zkaženou církev

⁴⁰ Srov. Carl G. JUNG: Psychologie und Alchemie, Zürich 1944, 486.

i pokleslé impérium a dospět k žádoucí univerzální obrodě.⁴¹ Na konec zde upozorňuje na osm listů z formuláře italského notáře Jindřicha z Isernie, z doby krále Přemysla Otakara II., kde se hovoří o společnosti nebo řádu – o Venušině dvoře (Sacrum Veneris almae palacium). Jejimi členy měly být zejména osoby duchovního stavu. Mísí se zde neskrývaná erotika s odkazy k antické mytologii, upravená do křesťanské podoby. Venuše je vícekrát vzývána jako svatá. Předpokládá, že tato literární tradice nemusela být bez významu ani pro Václavův dvůr, který s dvorskou kulturou posledních Přemyslovců vázalo více vnitřních pout.

Na tuto část navazuje kratičké pojednání o ledňáčkovi, který je podle něj ve shodě s předpokládaným obrodným významem lázně. Předkládá poznatky dobového Klaretova slovníků, který sice neuvádí antickou báj o ledňáčkovi a jen lehce se zmiňuje o alkyónských dnech. Je zde však uveden do vztahu k symbolice Krista. Klade dobu líhnutí ledňáčka do doby mezi Narozením a Klaněním tří králů, vyzdvihuje jeho ctnosti. Ledňáček byl symbolem zmrtvýchvstání a obrody, neboť se věřilo, že před smrtí obnovuje své peří. Uvádí jeho umístění v hornorýnském obrazu Zahrady ráje z doby kolem r. 1410, kde je ledňáček umístěn u pramene živé vody. Zmiňuje i jeho označení v různých jazycích – královský pták, královský rybář.

„Symbolika točenice je sice průzračná, jisté potíže však působí její mnohoznačnost. V jednom z významů je označena za „pouto lásky“; to však není její význam primární, ani jediný. V nejobecnějším smyslu je totiž výrazem jakéhokoli svazku a může, podobně jako věnec, s jehož symbolikou se nejtěsněji stýká, být nositelkou ochrany (zárukou vykoupení ze smrti a hříchu jako odznak na náhrobcích), výrazem heroizace, nesmrtelnosti ap.“⁴² Označuje ji za odznak vlády a moci už starých Peršanů, ve středověku tvoří protiklad římského imperátorského věnce u východních vladařů, ve středověké ikonografii je záporným atributem pohanských východních králů, mudrců a astrologů. Tento negativní smysl však ztratila (podle J. Krásky) na konci 14. století a v tomto smyslu ji používal i Václav, který je zpodoběn několikrát s točenicí pod korunou. Uvádí příklady rodových emblémů Viscontiů, je odznakem řádu Modré stuhy (nebo točenice), který byl založen neapolským králem Alfonsem XI. roku 1351. Je součástí odznaku braniborského řádu labutě nebo řádu sv. Antonína, který vznikl r. 1382 na dvoře Albrechta Bavorského v souvislosti s projektem protitureckého tažení. Na konci 14. století se objevuje na eucharistických obrazech Krista Trpítele s nástroji umučení. Podle J. Krásky je možné, že tam, kde točnice nemá ani vladařský ani kurtoazní smysl, je symbolem především christologickým.

⁴¹ Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV., 91.

⁴² Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV., 96.

Zobrazená nahota je podle Krásky v té době ještě omezena na několik příkladů z bible, uvádí, že Schlosser v ní spatřuje výraz erotismu dvorské kultury⁴³ a

A. Friedl jej vysvětluje ještě samoučelněji, jako výraz tvůrčí vůle, nedbající konvencí a ironizující královnu. Josef Krása se pak vrací k představě nezátíženosti společnosti pruderií, jinému vztahu k tělu, který pochází ze zkušenosti lázní. Vyvrací tvrzení o tvůrčí vůli malířů, ale přiznává, že někteří z nich dospěli „až na pomezí oslavy krásy lidského těla“.⁴⁴

Rozebírá vícevýznamovou postavu Oráče, z knihy Ackermann aus Böhmen Jana ze Šitboře, v jejím dialogu se Smrtí. V tomto dialogu představuje zástupce lidského rodu potomka prvního oráče Adama, k jehož následnictví se hlásí. Oráč obhajuje důstojnost člověka a jeho prvotní dokonalost před Adamovým pádem.

V souvislosti Pseudo-Augustinových Questiones popisuje J. Krása vytvoření postavy Adama, jakožto vzoru dokonalé lidské bytosti, předobrazu Krista, druhého Adama. „Proměnu a přerod člověka k vyšší formě líčily jako návrat k blaženému stavu Adamovu (ut redeamur ad pristinum statum Adae). Šířily pojmy nastupující renesance: renasci, renovari, renascibilitas aj. spolu s nimi i představu očištné lázně člověka v duchovním smyslu.“⁴⁵

Dodává, že návrat k prvotnímu stavu lidstva souvisel i s eschatologickými a chiliastickými tendencemi, které s blížícím se rokem 1400 vrcholily. Ukazuje z pohledu Fridricha II. postavu Adama – prvního krále, který hříchem ztratil nesmrtelnost, svobodu a vládu nad světem, a je proto povinností impéria znovu navrátit lidem ztracený stav svobody a volnosti v lůně přírody, znovu nastolit přirozenost. Tedy ideální království jako blažený stav prvních lidí. Podle J. Krásky je Ackermann nositelem myšlenek konkrétních osob nebo skupin, dospívá k nové humanistické představě o lidské důstojnosti a je „legitimním dědicem tradice českého dvorského humanismu, odkazu Jana ze Středy.“⁴⁶ Jestliže je řád lázně utopií o lidské obrodě, měl by být sourodý s mýtem Adama.

„Bezelstné obrazy nahého krále a lazebnice v sousedství biblických scén mohly být tedy míněny také jako zosobnění přírodního stavu nevinnosti a mohly mít v tomto mýtu jeden z důležitých pramenů. Lázní jako křtem je král zbavován hříchu, vrací se do stavu rajske

---

⁴³ Podle J. von SCHLOSSERA však byla nahota posuzována ve středověku jinak. To, co jsme my (především 19. století) ještě nepřekonali, bylo podle J. von Schlossera pro středověk a zejména lázně přirozené. Malíři si odtud přinášeli poučení o lidském těle. Poté uvádí příklad divadelní hry, v níž se dívky pohybují v lehkém oděvu. Srov. Julius von SCHLOSSER: Die Bilderhandschriften König Wenzel I. Ein interimskommentar zur Faksimile-Ausgabe der Wenzelbibel, 297. Neplatí tudíž z toho přímo, že by J. von Schlosser v nahotě spatřoval jen výraz erotismu dvorské kultury.

⁴⁴ Srov. Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV., 96.

⁴⁵ Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV., 99.

⁴⁶ idem, 100.

dokonalosti, k Adamovi, prvnímu ze svých předchůdců.⁴⁷ Dále srovnává J. Krása kult ženy u mrtvé Danteho Beatrice, Petrarkovy Laury a Oráčovy Markéty. Dochází k tomu, že lazebnice není jen oslavou královny, ale že přerůstá své historické určení, mění se v symbol, který v sobě shrnuje polaritu lásky od její smyslové stránky, ke ztělesnění lazebnice jako Venuše, až po duchovní pól – obrodu a duchovní povznesení.

Josef Krása se pozastavuje nad symbolikou, kterou Václav použil, nad tím, že se vyhnul obvyklým císařským a panovnickým symbolům: císař – slunce (Kristus), a která byla tak důležitá pro jeho otce, Karla IV.

Závěr celé stati tvoří hypotéza o úloze astrologie při volbě emblémů.⁴⁸ Václav sám ostatně celý život naslouchal radám astrologů. Václav IV. se narodil 26. února 1361. „Den jeho narození spadá do znamení Ryb, kterému v astrologické systematice, rozdělující podle znamení zvěrokruhu celý vesmír, zemskou hmotu i veškerý život na zemi, odpovídá ze čtyř elementů voda, z barev bílá, z ročních období zima. V tomto období vycházejí na nebi Plejády s hvězdou Akyoné – ledňáčkem a další souhvězdí zimních znamení, která mohla volbu emblémů ovlivnit. Kromě ptolemaiovské sféry sledovali středověcí astrologové i dekany a fantastická souhvězdí barbarských sfér, jež dobře znali z Abú Mašarova *Introductoria*. V zimních znameních se tu objevuje vodní pták, který loví rybu, žena v lodi, vědro, podobné těm, jež nosí Václavova lazebnice.“⁴⁹ A tímto uzavírá rozbor emblémů ve Václavových rukopisech Josef Krása.

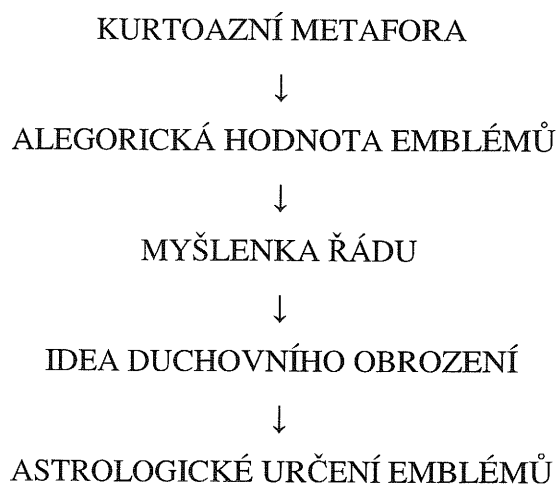
⁴⁷ *idem*, 101.

⁴⁸ Tak ji sám Josef Krása nazývá.

⁴⁹ Tuto pasáž jsem citovala celou proto, aby bylo při dalším pojednání jasné, co je přínos Josefa Krásy a jak se mění u jiných badatelů.

4. Směřování Krásovy interterpretace

Spojivosti a prolínání složité hry emblémů, všech významů, asociací a metafor může naznačit schéma :

5. Shrnutí

V čem je publikace Josefa Krásoy nová?

V popisu emblémů se J. Krása od J. von Schlossera téměř neodlišuje, přispívá jen několika novými příklady, které potvrzují J. von Schlossera. Snad jen divého muže popisuje jako zástupce přírodní síly nové dekadentní epochy. Zároveň podle něj je zástupcem krále – zůstává však otázkou, proč by se král na jednom foliu nechal zobrazit několikrát v různých podobách – jako zajatec v kládě a jako divý muž, který má zejména funkci štítonoše. Navíc i divý muž se vyskytuje ve dvojicích. Jde o jinou situaci, než když je na foliu zobrazena několikrát lazebnice. Pro tento argument neuvádí žádné důvody. Lazebnici spojuje se zobrazením bohyně Venuše a Frau Minne. Nově přidává souvislosti typologického vztahu zobrazení lazebnice a Václava se starozákonním textem, poukazuje na určité souvislosti v nichž se tato zobrazení viditelně spojují. Nedostatkem je, že tato práce není dostatečně systematizována a je převedena jen na některé příklady scén. Tato skutečnost zřejmě souvisí s tím, že podíl zobrazení je u Mistrů různý a v některých částech bible zřetelně slabne zobrazování těchto emblémů, převládá a zvětšuje se florální akantová výzdoba (Cod. 2761, Mistr Kuthner). Rozvádí myšlenku Řádu lázně jako symbolu všestranného duchovního obrození, utopické naděje na obnovu, která byla na Václava kladena. Řád lázně je pak stejné povahy jako mýtus o návratu k prvotnímu stavu, k Adamovi, čemuž odpovídá zobrazena nahota postav. Ledňáčka interpretuje i ve vztahu k symbolice Krista, jako symbol

zmrtvýchvstání a obnovy.⁵⁰Točenici vykládá víceznačně. Ve významu věnce, symbolu ochrany, nesmrtelnosti, odznaku moci a christologického symbolu. Přínosný je výklad emblémů z pohledu astrologie.

Oba autoři postupují logicky, přinášejí četné doklady svých myšlenek. Postupně propojují své poznatky a směřují k očekávaným závěrům. Julius von Schlosser přináší četné příklady etymologického východiska slov ve všech základních evropských jazycích. Hledá příklady z dobové literatury. Tento přístup je pro jeho práci příznačný. Toto se v práci J. Krásy částečně ztrácí.

Jak už jsem naznačila v úvodu tohoto srovnání, nebylo jasné východisko práce J. Krásy, míra inspirace Juliem von Schlosserem. Na konci tohoto srovnání můžeme zodpovědně říci, že J. von Schlosser je jasným a základním východiskem Josefa Krásy. Podíl jeho práce je většinový. Současně můžeme ale pozorovat přesunutí těžiště významové interpretace emblémů. To leží u Julia von Schlossera ve vztahu krále Václava a jeho druhé ženy, Žofie Bavorské a u Josefa Krásy se toto těžiště přesunuje k Řádu lázně. A tak i po více jak sto letech zůstává práce Julia von Schlossera základem pro další interpretaci tohoto důležitého rukopisu naší historie.

---

⁵⁰ Těto interpretaci by odpovídalo zobrazení emblémů na titulním listu Zlaté buly. Zde se objevuje několik ptáků, kteří mají přímý vztah ke spáse skrze Kristovo utrpení: stehlík, hýl, dudek. Dále je tu sýkorka a čejka. Jediný pták, kterého bychom čekali a který se zde neobjevuje je ledňáček. Máme tu však trůnicího Krista. Je tedy možné, že jeden z významů ledňáčka je právě christologický – být obrazem Krista.

IV. Nové přístupy k interpretaci emblémů

1. Hana Jana Hlaváčková

H. J. Hlaváčková se ve svém příspěvku *The Bible of Wenceslas IV in the Context of Court Culture* domnívá, že práce na bibli Václava IV. začaly o deset let dříve než se dosud předpokládalo, a to na konci 70. let nebo kolem roku 1380, ještě před odjezdem princezny Anny do Anglie. Pokládá ji za nejstarší a první rukopis ze sbírky krále Václava, časově starší než román *Willehalm*, datovaný 1387. Poukazuje na to, že bible není datována a není dokončena. V prvním svazku na fol. 2r kde sedí král s královnou, o níž se J. von Schlosser domníval – díky interpretaci písmene E, že jde o královnu Žofii, tuto domněnku vyvrací dvěma argumenty. První argumentem je, že na třech foliích bible (fol. 2v, fol. 99 a fol. 134) prvního svazku je bíle přemalován erb⁵¹, který patřil Václavově ženě. [20] Na fol. 2v, kde není štít docela překryt bílou barvou, můžeme identifikovat bílo modré heraldické kosočtverce, které zdobí bustu Jany Bavorské na triforiu v pražské katedrále. V následujících svazcích se objevuje jen český a říšský erb. Druhým argumentem je, trůnící královna je korunovaná. Jana Bavorská byla korunována českou královnou v roce 1370 a římskou královnou spolu s Václavem v roce 1376. Druhá manželka, Žofie Bavorská byla korunována českou královnou až po jedenácti letech manželství, v roce 1400 (za neúčasti Václava). „In my opinion it is evident that the queen mentioned and depicted in the Prologue of the Bible is Wenceslas' first wife, Johanna, and that work on the Bible began during her lifetime and perhaps continued after her death in 1386.“⁵² Přemalování se událo po smrti Jany Bavorské, ale ještě před svatbou se Žofií Bavorskou.

Přijetí tohoto raného datování je podle ní důležité pro interpretaci okrajové výzdoby. Klíčem k porozumění emblémům je podle ní ledňáček. „However, in relation to the Creation, the *Halcyon*⁵³ also holds a different meaning. In the commentaries on the *Hexaemeron* (Six Days of Creation), beginning with Ambrose, followed by Isidore of Seville, Rabanus Maurus, and many others even down to Comenius in his *Orbis Pictus*, this bird is prominently listed as one of the first animals to be created; since the kingfisher rears its young in the time of tempest

⁵¹ Toho si všiml již Josef Krása (*Rukopisy Václava IV.*, 144), více na to však nepoukazuje.

⁵² Hana J. HLAVÁČKOVÁ: *The Bible of Wenceslas IV in the Context of Court Culture in: The Regal image of Richard II. and the Wilton diptych*, London 1997, 224.

⁵³ Srov. Lieselotte WEHRHAHN-STAUCH, in: *Lexikon der Christlichen Ikonographie I*, Freiburg i. B. 1968, col. 597-598.

Srov. Christian HÜNEMÖRDER, in: *Lexikon des Mittelalters III*, München/Zürich 1986, col. 1759-1760.

Sigríd und Lothar DITTRICH: *Lexikon der Tiersymbole. Tiere als Sinnbilder in der Malerei des 14. – 17. Jahrhunderts*, Petersberg 2004, 84-88.

Srov. Jan ROYT / Hana ŠEDINOVÁ: *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998, 127-128.

and bitter winter, it is also a symbol of fertility."⁵⁴ Ten podle ní symbolizuje také všechny stvořené tvory. Lazebnici považuje za reprezentaci Venuše (Venuše Gentrax) a spolu s věnky je má také za symboly plodnosti. Točenci považuje za velum, symbolizující nebe – firmament. Písmeno W může být prvním písmenem jména Václava. Nesouhlasí s teorií E jako písmene jména Euphemia. Není to podle ní synonymum jména Žofie, protože je můžeme najít i v románu Willehalm, který vznikl dva roky před svatbou se Žofií. Písmena W a E jsou pro ni počátečními písmeny slov „Werld“ a „Erde“, což podle ní spolu s lazebnicí jako symbolem plodnosti, bylo pro Václava, který neměl děti, důležité. Domnívá se, že okrajová výzdoba je založena na ikonografii šesti dnů stvoření, to že se v prvním svazku bible objevují všechny emblémy dohromady ji vede k ranější dataci – před román Willehalm. Řád lázně je z jejího pohledu až druhotným pramenem emblémů.

Podle ní jde v případě emblémů o reprezentaci teologických a kosmologických alegorií.⁵⁵ Okrajová výzdoba je podle ní osobním výrazem královny moderní zbožnosti, protože nesleduje vzory v té době v Čechách běžné. Ikonografie iniciál jednotlivých knih nerespektují začátky knih a v několika případech ani biblický text. Iniciály tady tedy patří k symbolické úrovni okrajové výzdoby.⁵⁶ Všimla si také, že se zde objevují hebrejské nápisy na tabulkách ve scénách s Mojžíšem u Mistra Balámovy historie, a také je patrná tato znalost hebrejských reálií v případě iluminátora knihy Esdrášovy II. (= Nehemiáš 8, sv. III., fol. 103v), kterého Josef Krása identifikoval jako Mistra Willehalma. Mladší Frána, který v jedné části pracoval bez pomoci staršího pomocníka a učitele – Mistra Balámovy historie, nejenže napsal nápisy na tabulky Dekalogu latinsky, ale dokonce zobrazil menoru jako sedm malých lampiček zavěšených na stromě (Num 8, I. Fol. 140).

Hana Jana Hlaváčková si všimla také dřívějšího výskytu točence v iluminovaných biblických písních v porýnském rukopise z doby kolem r. 1300⁵⁷, kde se ve vnitřním poli objevuje nejsv. Trojice. Je také podle ní atributem moudrosti, vědění, porozumění celku, dar Ducha sv. – stává se tak korunou moudrosti. Říká, že ledňáček se poprvé objevuje (po titulním listu Stvoření světa) u Vyhnání z ráje – což podle ní odpovídá situaci bezdětného Václava.

Ve sborníku Konference k založení Ústavu dějin křesťanského umění KTF UK v Praze poukazuje na malovanou zelenou točenci s písmenem W na svorníku klenby v kapli sv.

⁵⁴ Hana J. HLAVÁČKOVÁ: The Bible of Wenceslas IV in the Context of Court Culture in: The Regal image of Richard II. and the Wilton diptych, London 1997, 227.

⁵⁵ Srov. Hana J. HLAVÁČKOVÁ: Old Testament Scenes in the Bible of King Wenceslas IV in: The Old Testament as inspiration in culture. International academic symposium Prague, September 1995. Třebovice 2001, 135.

⁵⁶ ibidem, 136.

⁵⁷ Rotschildovy hodinky

Doroty v chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře. V klenbě chórového ochozu je fragmentálně zachovaná malba točenice s písmenem W a ledňáčkem. A v arkádě boční chórové přepážky písmeno W s korunkou, ve vedlejší arkádě na štítu písmeno L, tvořící počáteční písmena Vladislava a Ludvíka Jagellonského.

„Přetrvání symboliky W a točenice, popř. i ledňáčka, do jagelonské doby může být vysvětleno vědomým historismem Vladislava Jagelonského nebo i jeho povědomím o Václavově dvorském řádu, což byl svým způsobem také historismus. Odlišná a jednoznačná podoba Vladislavova W však ukazuje, že původní smysl se z tohoto „monogramu“ už patrně vytratil.“⁵⁸ Nevíme však, zde malby v klenbě v chrámu sv. Barbory pochází z doby Václavovy nebo doby jagelonské.

2. Ewa Śnieżyńska-Stolot

Ewa Śnieżyńska-Stolot se ve svém článku⁵⁹ zabývá vyjasněním významu drolerii středověkých žaltářů, biblí, hodinek, breviářů a graduálů, které zobrazují znamení zodiaku, souhvězdí nebo tzv. paranatellonta – souhvězdí nebo jejich části, které se pojí ke třem dekanům jednoho znamení – a také stupně znamení zodiaku. Mezi často vídaná paranatellonta a stupně znaků zodiaku patří i pták s rybou v zobáku (Vodnář), postava či postavy, uvězněné v kládě (Střelec) aj.

Užívání kosmických elementů ve středověkých rukopisech bylo důsledkem spojení astrologické a křesťanské tradice a vzniku zvláštní vědy – zodiologie. Citáty z bible, zakódované pod jednotlivými znaky zodiaku, znamenají jednak – zvláště v žaltářích a hodinkách – rytmus křesťanova života, jednak jsou typem exegeze.

Dešifrování obsahu drolerii dovoluje objasnit smysl jednotlivých či propletených písmen, která se objevují ve středověkých rukopisech, většinou českých, a která nejsou ani monogramy vlastníků, ani fundátorů, ani tvůrců. Je známé, že astrologové užívali vedle figurálních i literní označení zodiakálních znamení. Jestliže známe citáty ze Starého a Nového zákona, které podle zásad zodiologie odpovídají jednotlivým znamením zodiaku, můžeme akceptovat, že skrývaly duchovní motto vlastníků rukopisů.

---

⁵⁸ Hana J. HLAVÁČKOVÁ: Poznámka k jednomu aspektu historismu v umění jagelonské doby a jeho vliv na interpretaci umění doby Václava IV. in: Michaela Ottová: Doba Jagellonská v zemích České koruny (1471-1526), Praha 2005, 249.

⁵⁹ Eva ŚNIEŻYŃSKA-STOLOŤ: Christian Interpretation of the Zodiac in mediaeval Psalters in: Umění XXXVII, 1989, 97-111.

Písmeno E podle ní tedy znamená Lva a odpovídá citátu z Apokalypsy (Zj 5,5).⁶⁰ Nebo jej můžeme podle autorky vykládat také v širším kontextu ve spojení se známým citátem, obsaženým ve Hvězdném atlase českých králů: „Leo significat regem Bohemiae, et Virgo gentem, et Venus est domina gentis quia coniunctio almamar.“

Naši lazebnici identifikuje jako znamení Panny – jako ženu se svazkem zelených klasů⁶¹ a škopkem. Toto znamení bývá také představováno klasem či snopkem klasů, neboť je nejjasnější hvězdou v tomto souhvězdí. Dřevěný škopek znamená souhvězdí Poháru, který označoval paranatellonta 1. dekanu Panny (řecká sféra). Postava označovaná jako lazebnice podle ní představuje zodiakální znamení Panny čili český lid. Točeni, osobní znak Václava IV. spojuje se souhvězdím Plachty, které je popsáno v rukopisech Albumazara jako Linthaneum, Panni či Sindonis. K divému muži: „It remains to be considered whether the so-called wild men, appearing towards the end of the 14th, fall under this category of representations or whether they are images of an ape as the paranatellonta of the first decanate of Capricorn.“⁶²

Ledňáček – Alcyon může znamenat hvězdu Alkione, patřící do Plejád (paranatellonta 1. dekanu Býka). Spojení Plachty a hvězdy Alkione představuje Venuši, která posiluje či krmí svazek mezi králem Čech a jeho lidem. Se znamením Býka jsou spojeny i citáty z listů sv. Pavla Římanům (Řím 11,13; 8,38; 8,39)⁶³ a Filipánům (3,17).⁶⁴ Devízu „toho bzde toho“ je podle ní možné pokládat za přání, aby se splnila předpověď Apokalypsy, aby se udržel mystický svazek mezi králem Čech a jeho lidem, a vyplnily příkazy Pavlových epištol.

⁶⁰ Zj 5,5: „Ale jeden z těch starců mi řekl: „Neplač! Hle, zvítězil lev z Judova kmene, Davidův potomek. On ten svitek s jeho sedmi pečeti otevře.“ Potom v textu bible následuje klanění se Apokalyptickému beránku. Toto znázornění nebylo pro Václava cizí – jistě je znal z nástěnné malby v kapli sv. Kříže na Karlštejně.

⁶¹ Místo věníku – svazku březových nebo dubových větvíček, který slouží ke šlehání těla v lázni, jak jej identifikoval již J. von Schlosser: „Diese Figur sit durch ihre ständigen Attribute, den Kübel und den Badequast – ein Blätterbüschel, zumeist aus Birken – oder Eichenlaub.“ s. 271.

⁶² Eva ŠNIEŽYŇSKA-STOLOT: Christian Interpretation of the Zodiac in mediaeval Psalters in: Umění XXXVII, 1989, 99.

⁶³ Řím 11,13 : „Vám (bývalým) pohanům, říkám: Já jako apoštol pohanů vykonávám svou službu s velikou pečlivostí.“ Je zajímavé, že před tímto textem se mluví sv. Pavel o tom, že Bůh nezavrhuje svůj lid Izrael a že tento Izrael dojde v budoucnu spásy. To by spíše odpovídalo situaci Václava.

Řím 8,38-39: „A já jsem přesvědčen: ani smrt, ani život, ani andělé, ani knížata, ani nic přítomného, ani nic budoucího, ani mocnosti, ani výška, ani hloubka, a vůbec nic stvořeného nebude nás moci odloučit od Boží lásky v Kristu Ježíši, našem Panu.“

Sv. Pavel napsal tento list římské církevní obci, většinou vzešlé z pohanokřesťanů a představuje zde svou systematickou teologii spásy. Spásu pro všechny, kdo věří a nový život pro všechny pokřtěné.

⁶⁴ Flp 3,17: „Bratři, jedněte všichni tak, jak jednám já, a dívejte se na ty, kdo žijí podle mého příkladu.“

3. Milada Studničková

Milada Studničková se zabývá otázkou dvorských řádů Lucemburků,⁶⁵ zejména pak Řádem draka Zikmunda Lucemburského, ke kterému se dochovalo větší množství pramenů. Kromě Václavova Řádu lázně, Zikmundova Řádu draka měla nejspíš svůj osobní odznak i Anna, manželka Richarda II. Anglického, byl to pták s hřebem v zobáku. Pak snad také jejich otec, Karel IV., založil r. 1355 při Norimberském kostele P. Marie Řád zlaté spony, pro toto založení Karlem však nemáme žádné důkazy. Jeho existence je doložena v druhé polovině 14. století a 15. století. Podle Zbraslavské kroniky založil v Praze Václavův dědeček, Jan Lucemburský, Řád rytířů kulatého Artušova stolu. Na existenci dvorského řádu z doby vlády Přemysla Otakara II., tzv. Venušina dvoru, spravovaného „řádem Ovidiovým“, upozornil již K. Stejskal.

Milada Studničková upozorňuje, že odznaky, spojované s osobou Václava IV. a jeho dvorským řádem, jsou zbaveny významových vazeb, charakteristických pro okrajovou výzdobu králových rukopisů. Odkazuje na Evu Šniežyňskou-Stolot a na její řešení pomocí křesťansky interpretovaných zodiakálních znamení a paranatellont. Dává jí za pravdu a předpokládá, že program Řádu lázně vznikl pravděpodobně na pražském dvoře, a to v souvislosti s dlouhou tradicí astrologie. Dokládá existenci točenice někdy v kombinaci s ledňáčkem jako odznak rytířského řádu, který někdy Václav uděloval jako vyznamenání.⁶⁶ Tento řád s odznakem existoval i po smrti Václava.

Dračí řád založil Zikmund Lucemburský spolu se svou manželkou, Barborou Celjskou, v roce 1408. Řád tvořil vnější rámec spojenectví krále, zahraničních partnerů a nejmocnější, králi oddané šlechty, která se s ním podílela na moci. Zakládací listina ukládá členům za povinnost obranu pravé víry, Kristova kříže a „naší země“ proti následovníkům pravěkého draka, proti pohanům, odpadlíkům a nepřátelům Uher. Boj proti pohanům a kacírům, osvobození Svaté země a uctívání památky Kristova utrpení si vytkla za cíl většina dvorských řádů. Poražený drak, kterého měl řád ve znaku, symbolizoval Zikmundovy hlavní nepřátele – k Turkům se postupně přiřadili i husité.⁶⁷

⁶⁵ Milada STUDNIČKOVÁ: Hoforden der Luxemburger in: *Umění XL*, 1992, 379-393.

⁶⁶ Pál LÖVEI: Hoforden im Mittelalter, unter Besonderer Berücksichtigung des Drachenordens, in: *Sigismund. Rex et imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismund von Luxemburg 1387-1437. Ausstellungskatalog*, Imre TAKÁČZ (ed.), Budapest 2006, 254. „König Wenzel genehmigte 1404 auch dem Fürsten Gian Geleazzo Visconti den Gebrauch des Abzeichens. Ebenso verliehen, beziehungsweise benutzten seine Nachfolger auf dem böhmischen Thron, König Albrecht und Ladislaus Postumus, diese Insignie.“

⁶⁷ Srov. Pál LÖVEI: Hoforden im Mittelalter, unter Besonderer Berücksichtigung des Drachenordens, in: *Sigismund. Rex et imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismund von Luxemburg 1387-1437. Ausstellungskatalog*, Imre TAKÁČZ (ed.), Budapest 2006, 251-263.

Jsou popsány dvě varianty odznaku: do kola stočený zraněný drak s červeným křížem na zádech (zakládací listina z r. 1408) a zraněný drak pokrytý kapkami krve, doplněný plamenným křížem Kristovým (listina z r. 1429).

4. Maria Theisen

Nejnovější poznatky k dané problematice rukopisů Václava IV. a interpretaci emblémů v nich obsažených přináší Maria Theisen z Institutu pro dějiny umění na vídeňské univerzitě. Václavovy emblémy vykládá na základě okrajové výzdoby titulního listu Zlaté buly v časopise *Umění*.⁶⁸ Dále přednesla na konferenci, která se konala 14. – 15. října 2005 na universitě v St. Louis⁶⁹, příspěvek na téma: *An Epic for Kings: History, Pictorial Programme, and Illuminators of the Willehalm Codex for King Wenceslas IV. of Bohemia*. Tento příspěvek vyjde v ročence *Manuscripta* (2006). Nejočekávanější prací této autorky⁷⁰ je publikace *Mitteleuropäische Schulen IV. die Hofwerkstätten König Wenzels IV. (ca. 1385 – 1400)*.⁷¹

Emblémy podle M. Theisen zprostředkovávají dvojí poselství: poselství obnovy očistnou lázní (ve smyslu nového náboženského uspořádání) a poselství „nepřetržité sounáležitosti“ Čech k říši a naopak. Navazuje na koncepci J. Krásy a jeho představu panovníka jako zákonného následovníka Adama. Odkazuje na *Colu di Rienzo* a jeho „božskou a lidskou lázeň“, která obmyje člověka a uvede jej zpět do prvotního blaženého stavu. Tento prvotní stav je Václavovy přislíben i lazebnicemi – „Evami“. V písmenech W a E vidí M. Theisen připomínku poslední Přemyslovny, Václavovy babičky, královny Elišky a zemského patrona sv. Václava. Jde zde o zdůraznění Václavova přemyslovského původu, a tudíž i jistou legitimizaci jeho vlády nad Čechami. Autorka zde odkazuje ještě na český klenot z doby Přemysla Otakara II., který se centrálně umístěn uplatňuje i v bibli. Tuto demonstraci nároku na legitimní vládu považuje M. Theisen za velmi důležitou.

Maria Theisen neopomíná upozornit na přínos Milady Studničkové – její potvrzení královského lázeňského řádu na erbovním listu uherského palatina Mikulaše Geraie (1414),

⁶⁸ Maria THEISEN: Anmerkungen zur Ikonographie des Titelblatts der Goldenen Bulle, Österreich Nationalbibliothek, Cod. 338 in: *Umění XLVII*, 1999, 266-277.

⁶⁹ Thirty-Second Annual Saint Louis Conference on Manuscript Studies. 14. – 15. Oktober 2005, St. Louis University (USA).

⁷⁰ Spoluautoři: Ulrike Jenni a Karel Stejskal.

⁷¹ Ulrike JENNI / Maria THEISEN / Karel STEJSKAL: *Mitteleuropäische Schulen IV. die Hofwerkstätten König Wenzels IV. (ca. 1385 – 1400)*. Verzeichnis der illuminierten Handschriften und Inkunablen der Österreichischen Nationalbibliothek, Wien, (tato publikace dosud nevyšla). První a třetí díl této sady je přístupný v knihovně AV ČR. Druhý je dostupný v olomoucké univerzitní knihovně.

kde se vyskytuje točenice spolu se Zikmundovým drakem.⁷² Na tomto příkladu ukazuje, že emblémy můžeme chápat jako odznaky dvorské společnosti, ale také i jako autoportrét raně humanistického panovníka, nadějí v kritické době, který bohužel svůj „úděl“ nesplnil.

5. Závěr kapitoly

Výklad emblémů nacházejících se v iluminovaných rukopisech Václava IV. rozšířily nejvíce právě Maria Theisen, Milada Studničková, Ewa Śnieżyńska-Stolot a Hana J. Hlaváčková. V práci každé z nich je jinak zastoupeno předchozí bádání a každá klade těžiště své práce do jiného bodu. Hana J. Hlaváčková se snaží vidět v emblémech teologické a kosmologické alegorie, symboly plodnosti. Hodnotí však i reálie miniatur a předpokládá dřívější dataci. Předpoklad dřívější datace se zdá být po uvedení jejich argumentů logický. Nepředkládá však dostatek důkazů při představení lazebnice jako Venuše Genetrix. Argument, že jde v případě emblémů o teologické a kosmologické alegorie není blíže doložen. Výklad emblémů jako symbolů plodnosti pro mě bohužel dost neuspokojující. Vždyť král by svou bezdětnost (tzn. i jistou nedostatečnost) sotva presentoval v tak důležitých rukopisech. A navíc, pokud by se tato situace mohla změnit! Oceňuji, že se snaží nalézt duchovní rozměr emblémů. Ewa Śnieżyńska-Stolot navazuje na Josefa Krásu a rozšiřuje astrologické pojetí emblémů. Představuje úplně nové pojetí – spojení zodiaku a křesťanských tradic. Jednotlivá znamení zodiaku či stupně znamení představují jednotlivé postavy z emblémů a odkazují ke konkrétním biblickým citátům. Její argumentace je velmi zajímavá, bohužel se však v astrologii nevyznám. Svazek větvíček, který je jasně znázorněn jako atribut lazebnice, nepokládám za svazek klasů. Mohli bychom však uvažovat i o záměně. Milada Studničková vidí emblémy Václava IV. z pohledu situace Zikmunda Lucemburského. Opět se vrací k rytířským řádům, přináší nové doklady a souvislosti. Její argumenty jsou jasné a doložené. V centru pozornosti Maria Theisen stojí poselství Řádu lázně, jeho očištná a obnovující funkce navracející k Adamovi (Krása) a legitimacy vlády Václava, jeho odkaz na přemyslovské předky. Podává obraz raně humanistického panovníka.

---

⁷² Sigismund. Rex et imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismund von Luxemburg 1387-1437. Ausstellungskatalog., Imre TAKÁ CZ (ed.), Budapest 2006, 4-121a, 406-407.

V. Závěr

V první části druhé kapitoly předkládám základní informace o bibli Václava IV. Tato bible tvoří součást dochované sbírky osmi rukopisů Václava IV. Bible samotná je bohatě iluminovaným torzem německého překladu Starého zákona a tvoří jeden z důležitých prvků v dějinách českých iluminovaných rukopisů. Je datována kolem roku 1390. Ve svých iluminacích navazuje na umění Mistra Liber Viaticus v rukopisech, které patřily Janu ze Středy. V dnešní době je rozdělena do šesti svazků. Text Starého zákona není úplný – chybí tzv. třináct malých proroků. Nový zákon chybí zcela. Úplnou malířskou výzdobu mají pouze první dva svazky. Ve třetím svazku končí plynulý sled ilustrací ve druhé knize Kronik. Pro přehlednost předkládám tabulku s přehledem knih Starého zákona. Tato bible nemá v české kultuře významné místo jen jako iluminovaný rukopis, ale také jako literární projev. Je opisem německého textu bible Martina Rotleva, jehož překlad se objevil mezi lety 1375 – 1390. Osudy Václavovy knihovny popisuje šestá kapitola.

V druhé části druhé kapitoly popisují podobu bible. Zrcadlo písma je mimořádně pravidelné. Písmo je gotické knižní písmo – Textualis formata. Hlavních iluminátorů bible bylo celkem sedm. Mistr Willehalma, Mistr Balámovy historie, Mistr Frána a Mistr Mikuláš Kuthner. U tří z nich se ohlašuje krásný sloh. Jsou to Mistr Samsonovy historie, Mistr knihy Ezdrášovy a Mistr knihy Rút. Iluminátorův byly vzorem krásného slohu plastiky a desková malba. Jejich přístup se různí nejen mírou poznání a schopností napodobení krásného slohu, ale i různým přístupem k okrajové výzdobě a podáním emblémů. Poznatky k druhé kapitole jsem čerpala z velké části z publikace Josefa Krásy.

Třetí, část mé práce je srovnáním dvou základních studií emblémů. Nejprve uvádím ikonologický popis emblémů: lazebnice, muže v kládě, točenice, ledňáčka, divého muže, monogramů a devíz, heraldických a jiných postav. Ty tvoří podstatnou součást výzdoby bible. V úvodu jsem si vytkla za cíl představit a srovnat dvě základní práce interpretující emblémy okrajové výzdoby. Studii Julia von Schlossera: *Die Bilderhandschriften Königs Wenzel* a studii Josefa Krásy: *Rukopisy Václava IV*. Rozlišit, nakolik je první, v roce 1893 vydaná publikace, Julia von Schlossera výchozí a určující pro Josefa Krásu. Neboť toto rozlišení není z jeho publikace dostatečně patrné.

Julius von Schlosser rozdělil svou práci na tři základní části: popis miniatur, okrajovou výzdobu ve Václavových rukopisech a práci malířů krále Václava. Pro jeho práci je příznačné velké množství příkladů z dobové literatury, jimiž dokládá svá tvrzení a etymologický rozbor slov. Těžiště jeho práce leží v interpretaci emblémů z hlediska Václava a jeho druhé ženy, Žofie Bavorské.

V popisu emblémů se Josef Krása od Julia von Schlossera téměř neodlišuje. Upozorňuje, že jeho interpretace emblémů nevede proti interpretaci J. von Schlossera, ale paralelně s ní a v několika rovinách. Přesunuje těžiště interpretace na problematiku Řádu lázně. Obohacuje interpretaci emblémů zejména o ideu duchovního obrození skrze Řád lázně a o astrologickou interpretaci emblémů. Jeho interpretace významu emblémů je opravdu mnohvrstevnatá. Josef Krása svou práci rozšiřuje o historii dvorské knihovny a podává také podrobný rozbor práce jednotlivých iluminátorů krále Václava IV.

Oba autoři postupují logicky, postupně propojují své poznatky a předkládají závěry.

Na konci této kapitoly docházím k závěru, že Julius von Schlosser je jasným a základním východiskem Josefa Kráasy. Podíl práce Julia von Schlossera v práci Josefa Kráasy je většinový.

Čtvrtá kapitola otvírá problematiku nových přístupů k interpretaci emblémů. Předkládám shrnutí bádání čtyř autorek. Každá z těchto autorek přistupuje ke zmíněné problematice z jiného úhlu pohledu. Hany J. Hlaváčkové pokládá emblémy za teologické a kosmologické alegorie. V jednotlivých postavách okrajové výzdoby vidí symboly plodnosti. Předkládá dřívější dataci začátku prací na bibli – kolem roku 1380. Ewa Śnieżyńska-Stolot navazuje na Josefa Kráasu a předkládá novou interpretaci emblémů na základě astrologického určení. Jednotlivá znamení zodiaku či stupně znamení představují jednotlivé postavy z emblémů a odkazují ke konkrétním biblickým citátům. Milada Studničková srovnává dvorské řády. Řád draka Zikmunda Lucemburského a Řád lázně Václava IV. Maria Theisen se vrací k poselství obnovy očistnou lázní. V emblémech však vidí i motiv legitimizace vlády Václava IV. Zdůraznění jeho přemyslovského původu.

Okrajová výzdoba těchto iluminovaných rukopisů Václava IV. bude i nadále inspirací k hledání nových interpretací těchto emblémů. Ale bez nalezení nových pramenů vztahujících se k Řádu lázně bude velmi těžké, ne-li nemožné podat přesný význam emblémů.

VI. Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.

Nový zákon, Kostelní Vydří 2003.

Monografie

ANDORF Franz Josef: Die Wenzelsbibel: ein sprachgeschichtliche Studie, (disertační práce) Freiburg, 1983.

ESTÉS Clarissy Pinkola: Ženy, které běhaly s vlky. Mýty a příběhy o archetypu divoké ženy, Praha 2005.

JUNG Carl G.: Psychologie und Alchemie, Zürich 1944.

KADLEC Jaroslav: Přehled českých církevních dějin, Praha 1991.

KRÁSA Josef: Rukopisy Václava IV., Praha 1974.

KRIEGER Michaela / SCHMIDT Gerhard: Die Wenzelsbibel. Erläuterungen zu den Illuminierten Seiten, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz / Austria, 1996.

MEDEK Václav: Cesta české a moravské církve staletími, Praha 1982.

SCHLOSSER Julius von: Die Bilderhandschriften König Wenzel I. Ein interimskommentar zur Faksimile-Ausgabe der Wenzelbibel. Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz / Austria 1893, 1981.

SPĚVÁČEK Jiří: Václav IV. 1361-1419. K předpokladům husitské revoluce, Praha 1986.

Článek v časopisu

ŠNIEŽYŇSKA-STOLOT Eva: Christian Interpretation of the Zodiac in mediaeval Psalters in: Umění XXXVII, 1989, 97-111.

STUDNIČKOVÁ Milada: Hoforden der Luxemburger in: Umění XL, 1992, 379-393.

THEISEN Maria: Anmerkungen zur Ikonographie des Titelblatts der Goldenen Bulle, Österreich Nationalbibliothek, Cod. 338 in: Umění XLVII, 1999, s. 266-277.

Sborník / kniha sebraných článků

HLAVÁČKOVÁ Hana J. : The Bible of Wenceslas IV in the Context of Court Culture in: The Regal image of Richard II. and the Wilton diptych, London 1997.

HLAVÁČKOVÁ Hana J.: Old Testament Scenes in the Bible of King Wenceslas IV in: The Old Testament as inspiration in culture. International academic symposium Prague, September 1995. Třebovice 2001.

SCHMIDT Gerhard: Die Illuminatoren König Wenzels und ihre Werke, in: Swoboda Karl M. (ed.): Gotik in Böhmen, München 1969, 230–240.

Katalogy

KRÁSA Josef: Knižní malba, in. Pešina Jaroslav (ed.): České umění gotické. 1350-1420. Sigismund. Rex et imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismund von Luxemburg 1387-1437. Ausstellungskatalog,, TAKÁ CZ Imre (ed.), Budapest 2006.

Stat' ve sborníku / katalogu

HLAVÁČKOVÁ Hana J.: Poznámka k jednomu aspektu historismu v umění jagelonské doby a jeho vliv na interpretaci umění doby Václava IV. in: OTTOVÁ Michaela: Doba Jagellonská v zemích České koruny (1471-1526), Praha 2005.

KRÁSA Josef: Knižní malba, in: Dějiny českého výtvarného umění I/2, CHADRABA Rudolf / KRÁSA Josef (ed.), Praha 1984.

KUBÍNOVÁ Kateřina: Římská korunovace Karla IV. in: BOBKOVÁ Lenka / HOLÁ Mlada (ed.): Lesk královského majestátu, Praha / Litomyšl 2005, 47-60.

LÖVEI Pál: Hoforden im Mittelalter, unter Besonderer Berücksichtigung des Drachenordens, in: Sigismund. Rex et imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismund von Luxemburg 1387-1437. Ausstellungskatalog,, TAKÁ CZ Imre (ed.), Budapest 2006, 251-263.

Lexikony

DITTRICH Sigrid und Lothar : Lexikon der Tiersymbole. Tiere als Sinnbilder in der Malerei des 14. – 17. Jahrhunderts, Petersberg 2004.

HÜNEMÖRDER Christian, in: Lexikon des Mittelalters III, München/Zürich 1986, col. 1759-1760.

ROYT Jan / ŠEDINOVÁ Hana: Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii, Praha 1998.

WEHRHAHN-STAUCH Lieselotte, in: Lexikon der Christlichen Ikonographie I, Freiburg i. B. 1968, col. 597-598.

Internetové stránky

<http://amor.rz.hu-berlin.de/~wenzel/literatur.html>

VII. Seznam vyobrazení

1. Bible Václava IV., I. sv., fol. 2v, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
2. Bible Václava IV., I. sv., fol. 4r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
3. Bible Václava IV., I. sv., fol. 5r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
4. Bible Václava IV., I. sv., fol. 119r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
5. Bible Václava IV., I. sv., fol. 57v, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
6. Bible Václava IV., II. sv., fol. 20r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2760. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
7. Bible Václava IV., II. sv., fol. 18r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2760. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
8. Bible Václava IV., II. sv., fol. 21r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2760. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
9. Bible Václava IV., II. sv., fol. 31v, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2760. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
10. Bible Václava IV., II. sv., fol. 52r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2760. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
11. Bible Václava IV., III. sv., fol. 66r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2761. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
12. Bible Václava IV., II. sv., fol. 160r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2760. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.

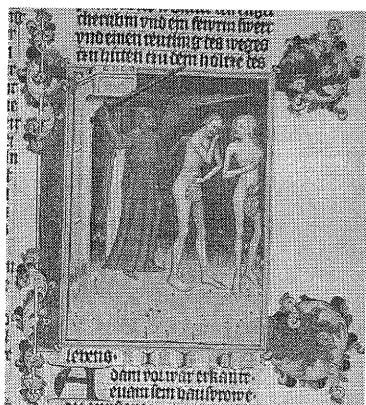
13. Bible Václava IV., I. sv., fol. 214r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
14. Bible Václava IV., I. sv., fol. 184v, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
15. Bible Václava IV., I. sv., fol. 17v, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
16. Bible Václava IV., I. sv., fol. 239r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
17. Bible Václava IV., I. sv., fol. 186v, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
18. Mistr sv. Martina, Venuše uctívaná šesti legendárními milenci, kolem 1360, Paříž, Musée du Louvre. Reprodukce z knihy: Umberto Eco: Dějiny krásy, Praha 2005, 162
19. Bible Václava IV., I. sv., fol. 79v, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.
20. Bible Václava IV., I. sv., fol. 99r, po 1390, Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2759. Reprodukce z knihy: Die Wenzelsbibel, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz/Austria, 1981.

1. Bible Václava IV., I. sv., fol. 2v, po 1390, Stvoření světa (výřez), Mistr Willehalma, Vídeň, ÖNB, Cod. 2759.

2. Bible Václava IV., I. sv., fol. 4r, po 1390, Stvoření Evy, Mistr Balámovy historie, Vídeň, ÖNB, Cod. 2759.

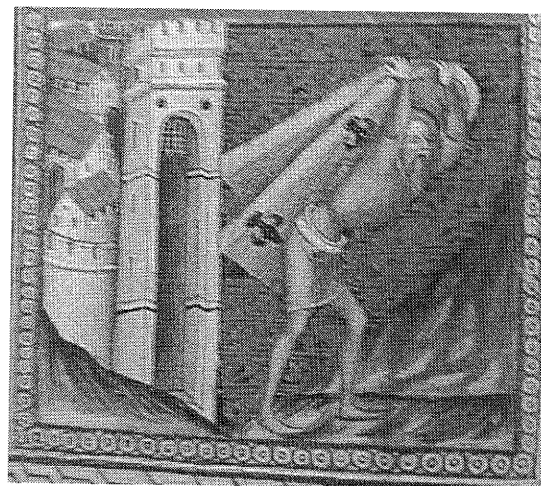
3. Bible Václava IV., I. sv., fol. 5r, Vyhnání z ráje, Mistr Balámovy historie, po 1390, Vídeň, ÖNB Cod. 2759.

4. Bible Václava IV., I. sv., fol. 119r, Muži v sadě, Mistr Frána, po 1390, Vídeň, ÖNB, Cod. 2759.

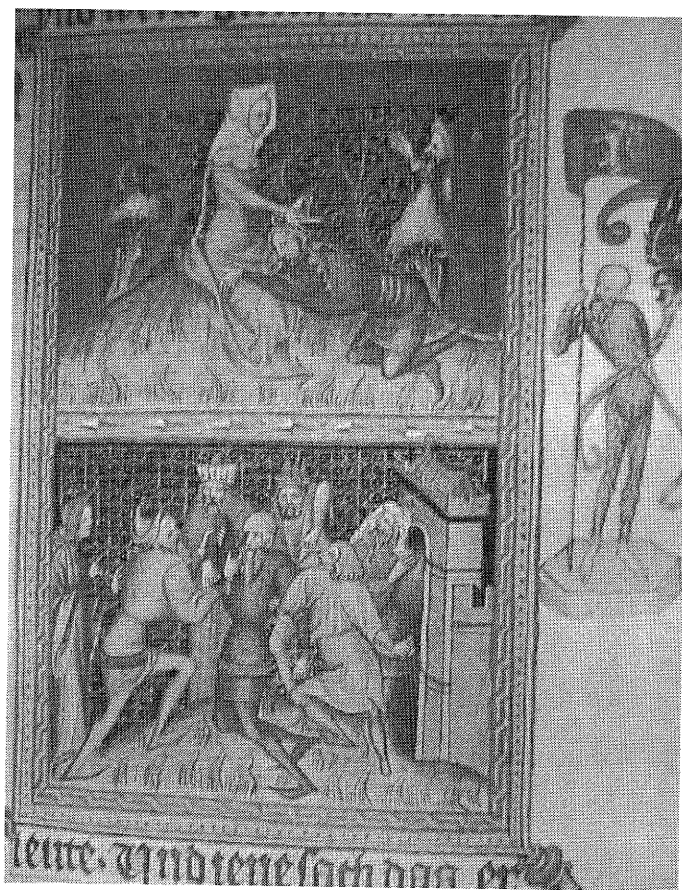
5. Bible Václava IV., I. sv., fol. 57v,
Mojžíš se Zeforou a dětmi se vrací
do Egypta, Mistr Frána, po 1390,
Vídeň, ÖNB, Cod. 2759.

6. Bible Václava IV., II. sv., fol. 20r, Samson
v Gáze, Mistr Samsonovy historie, po 1390,
Vídeň, ÖNB, Cod. 2760.

7. Bible Václava IV., II. sv., fol. 18r,
Samson
jde s rodiči do Timnaty, Mistr Samsonovy
historie, po 1390, Vídeň, ÖNB, Cod. 2760.

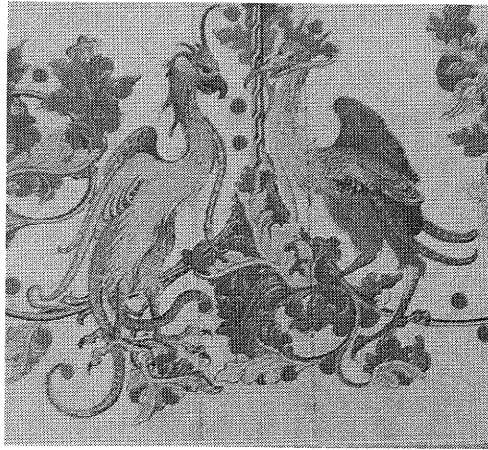

8. Bible Václava IV., II. sv., fol. 21r, Ostřihání
Samsona, Mistr Samsonovy historie, po 1390,
Vídeň, ÖNB, Cod. 2760.

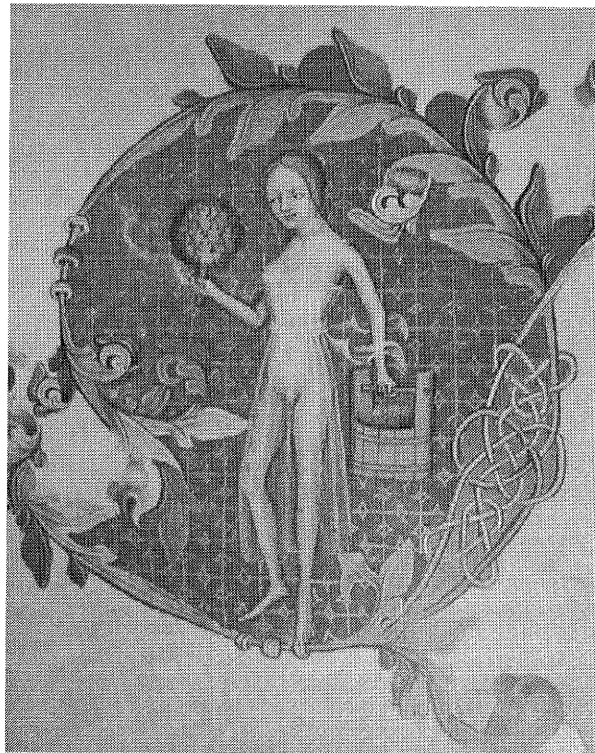
9. Bible Václava IV., II. sv., fol. 31v,
Rút spící v záhybech Bózova pláště,
Mistr knihy Rút, po 1390, Vídeň,
ÖNB, Cod. 2760.

10. Bible Václava IV., II. sv., fol. 52r, Okrajová výzdoba –
ptáci, Mistr Mikuláš Kuthner, po 1390, Vídeň, ÖNB, Cod.
2760.

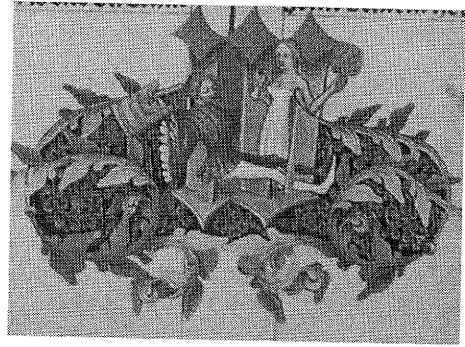
11. Bible Václava IV., III. sv., fol. 66r,
Lazebnice v iniciále D, po 1390, Vídeň,
ÖNB, Cod. 2761.

12. Bible Václava IV., II. sv., fol. 160r,
Lazebnice, po 1390, Vídeň, ÖNB, Cod.
2760.

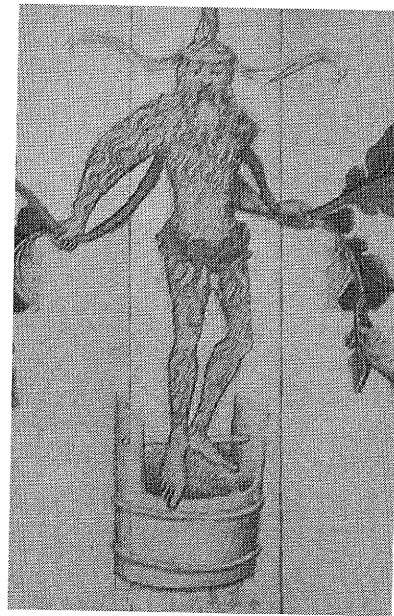
13. Bible Václava IV., I. sv., fol. 181r, Královna, po 1390, Vídeň, ÖNB, Cod. 2759.

14. Bible Václava IV., I. sv., fol. 184v, Lazebnice a muž v kládě, po 1390, Vídeň, ÖNB, Cod. 2759.

15. Bible Václava IV., I. sv., fol. 17v, Ledňáček, po 1390, Vídeň, ÖNB, Cod. 2759.

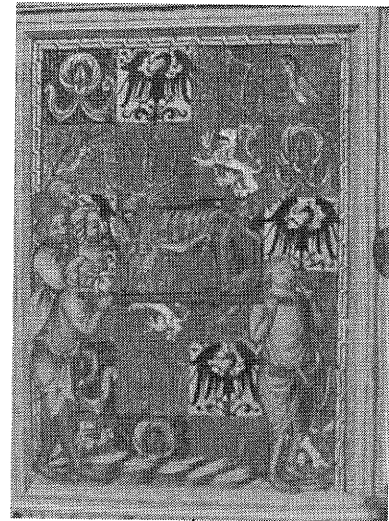
16. Bible Václava IV., I. sv., fol. 239r, Divý muž, po 1390, Vídeň, ÖNB, Cod. 2759.

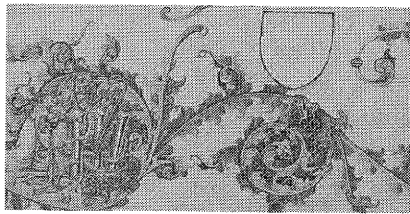
17. Bible Václava IV., I. sv., fol. 186v, Divý muž, po 1390, Vídeň, ÖNB, Cod. 2759.

18. Mistr sv. Martina, Venuše uctívaná šesti legendárními milenci, kolem 1360, Paříž, Musée du Louvre. Reprodukce ÖNB, z knihy: Umberto Eco: Dějiny krásy, Praha 2005, 162.

19. Bible Václava IV., I. sv., fol. 79v, Archa úmluvy, po 1390, Vídeň, Cod. 2759.

20. Bible Václava IV., I. sv., fol. 99r, Okrajová výzdoba - chybějící erb po 1390, Vídeň, ÖNB, Cod. 2759.

VIII. English summary

The illuminated manuscript of the Bible of Wencelas IV, housed in the ÖNB in Vienna (cod. 2759-2764), represent a new approach in the development of bohemian book painting. The text based on the german bible translation, commissioned about 1375-1380 by Martin Rotlev in Prague. The Wenceslas-Bible, dated around 1390, remains a torso. Richly decorated contains the Bible circa 650 miniatures, which were created by probably seven illuminators and their assistants. Some masters used for first time the Beautiful Style in book painting, which they took over from panel painting and sculpture.

The broad margin is covered apart from acanthus tendrils with figures of bath maidens, wild men, figures trapped in stocks, kingfishers, love knots, mottos written on scrolls, and the letters W and E. All these emblems gives the students much space for symbolic and allegoric interpretations, if not speculations.

The aim of my thesis is to confronte and compare two basic studies on this topic, Julius Schlosser's „Die Bilderhandschriften König Wenzels“ and Josef Krasa's „Rukopisy Václava IV.“ (Manuscripts of Wenceslas IV), and further some more recent contributions to the interpretation of the emblems in Wencelas' manuscripts.

Julius von Schlosser interpreted the emblems as an expression of the relationship between Wenceslas and his second wife Sophia of Bavaria. But this interpretation has a crucial problem, because the iconography of the emblems was very probably already established before the marriage with Sophia of Bavaria. Josef Krása, using Schlosser as a starting point for his study, shifted the focus to the questions around the royal bath order. He enriched the debate with an astrological interpretation of the emblems and the idea of spirituell renewal through the courtly rituals of the bath order.

Recent studies developed further in detail the astrological interpretation, points out to the spirituell dimension of the emblems, presents new documents concerning the bath order and putting them in relationship to the dragon order of Sigismund.

The margin decoration with this enigmatic emblems of the Wenceslas Bible will inspire further interpretations. But without finding new written sources concerning the bath order, it will be difficult, if not impossible to precise the meaning of the emblems.

The Illuminated Manuscript – Emblems of King Wenceslaus IV – Royal Bath Order – Bath Maidens – Kingfisher